

Ekonomске posljedice demografskih promjena stanovništva RH i međunarodne usporedbe

Kučuk, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics and Business in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:891594>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni diplomski studij Menadžment

Anja Kučuk

**EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKIH PROMJENA
STANOVNIŠTVA RH I MEĐUNARODNE USPOREDBE**

Diplomski rad

Osijek, 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni diplomski studij Menadžment

Anja Kučuk

**EKONOMSKE POSLJEDICE DEMOGRAFSKIH PROMJENA
STANOVNIŠTVA RH I MEĐUNARODNE USPOREDBE**

Diplomski rad

Kolegij: Regionalna ekonomija

JMBAG: 0010230361

e-mail: akucuk@efos.hr

Mentor: prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

Komentor: dr.sc. Ivana Unukić

Osijek, 2024.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Economics in Osijek

Graduate Study Management

Anja Kučuk

**ECONOMIC CONSEQUENCES OF DEMOGRAPHIC
CHANGES IN THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF
CROATIA AND INTERNATIONAL COMPARISONS**

Final paper

Osijek, 2024.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELJEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je DIPLOMSKI
(navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Anja Kucuk

JMBAG: 0010230361

OIB: 77295542983

e-mail za kontakt: anja.kucuk@gmail.com

Naziv studija: Menadžment

Naslov rada: Ekonomske posljedice Demografskih promjena stanovništva RH i međunarodne usporedbe

Mentor/mentorica rada: prof. dr. sc. Nataša Drenkar

U Osijeku, 26. 7. 2024 godine

Potpis Anja Kucuk

Ekonomске posljedice demografskih promjena stanovništva RH i međunarodne usporedbe

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad biti će usredotočen na istraživanje osnovnih odrednica populacijskih gibanja te će analizirati i sistematizirati strukturu stanovništva Republike Hrvatske (u nastavku: Hrvatske) uključujući dobno-spolnu strukturu stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti i prema obrazovanju. Nadalje, biti će objašnjen utjecaj demografskog starenja na tržište rada, potrošnju i štednju te na mirovinski sustav te će se u konačnici dobiveni podaci biti kategorizirani i stavljeni u okvir EU27. U navedenom kontekstu, posebna pažnja biti će posvećena detaljnoj analizi suvremenih demografskih trendova budući da promjene u dobnim skupinama stanovništva imaju visoku razinu utjecaja na tržište rada, ali posljedice ostavljaju i na potrošačkim navikama. U vidu analize ekonomskih posljedica demografskih promjena u Hrvatskoj od iznimne je važnosti uvidjeti i razumjeti kako su nepovoljni socijalni i ekonomski trendovi kao što su primjerice kasniji ulazak u Europsku uniju, financijska kriza, ali i domovinski rat imali direktne posljedice na probleme sa manjkom radne snage i povećanim brojem stranih radnika. Nakon provedenog istraživanja, pokušati će se odgovoriti na pitanje koji su ključni izazovi svjetskog stanovništva i na koji način svjetsko stanovništvo djeluje na ekonomski, ali i cjelokupni društveni sustav?

Ključne riječi: demografija, Europska unija, ekonomske posljedice demografskih trendova

Economic consequences of demographic changes in the population of the republic of croatia and international comparisons

ABSTRACT

This thesis focuses on the investigation of the primary determinants of population dynamics. In the further course of this thesis, the population structure of the Republic of Croatia is analyzed and systematized, including the age and gender structure of the population, economic activity and education. In addition, the effects of demographic aging on the labor market, consumption and savings as well as the pension system are explained. The data collected is categorized and placed in the context of the EU27. In this context, particular attention is paid to a detailed analysis of current demographic trends, as changes in the age groups of the population have a significant impact on the labor market and affect consumption habits. When analyzing the economic consequences of demographic changes in Croatia, it is crucial to recognize and understand how unfavorable social and economic trends, such as late accession to the European Union, the financial crisis and the Homeland War, have had a direct impact on labor shortage issues and the increasing number of foreign workers. After conducting the research, an attempt is made to answer the question: What are the main challenges facing the world's population and how do global demographic trends affect the economic and social system?

Keywords: demography, European Union, economic consequences of demographic trends

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	2
1.1. Predmet i ciljevi rada.....	2
2.2. Metode istraživanja	3
3. TEORIJSKA PODLOGA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA	3
3.1. Demografija.....	4
3.2. Važni demografski pojmovi	7
3.3. Povijest demografije.....	8
4. ANALIZA DEMOGRAFSKIH ODREDNICA HRVATSKE	9
4.1. Povijest demografije u Hrvatskoj	9
4.2. Analiza dobno-spolne strukture stanovništva Hrvatske	12
4.3. Analiza strukture stanovništva Hrvatske prema ekonomskoj aktivnosti	15
4.4. Analiza obrazovne strukture stanovništva Hrvatske	17
4.5. Analiza prirodnih kretanja stanovništva Hrvatske	19
4.6. Analiza Mehaničkih kretanja stanovništva Hrvatske	22
4.7. Hrvatska demografija u okviru EU27	26
5. DEMOGRAFSKE PROMJENE I TRŽIŠTE RADA.....	30
5.1. Analiza utjecaja demografskih promjena na tržište rada Republike Hrvatske.....	32
5.2. Analiza utjecaja demografskih promjena na tržište rada Europske unije	34
6. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROMJENA NA MIROVINSKI SUSTAV	36
7. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROMJENA NA POTRŠNJU I ŠTEDNJU	41
8. RASPRAVA O KLJUČNIM IZAZOVIMA SVJETSKOG STANOVNIŠTVA	44
9. ZAKLJUČAK	47
LITERATURA.....	49
POPIS TABLICA.....	55

POPIS GRAFIKONA	56
POPIS SLIKA	57

1. UVOD

Najvažniji resurs svake zemlje jest stanovništvo koje se ističe kao glavni pokretač svih promjena koje se odvijaju u zemlji. Spomenute promjene izravno uzrokuju posljedice na ekonomskoj, socijalnoj, mirovinskoj i investicijskoj razini što posljedice ostavlja na kvalitetu života u zemlji koja. Kvaliteta života je određena kroz brojne aspekte, počevši od dohotka i bogatstva koje pojedinac ostvaruje svojim ekonomskim aktivnostima, ali na istu uvelike utječu i kultura, zdravstveno stanje te subjektivni čimbenici u vidu osjećaja svrhovitosti, produktivnosti te psihološkog blagostanja. Upravo se iz spomenutih razloga kontinuirano naglašava važnost proučavanja demografskih kretanja i odrednica istih jer nepovoljni demografski trendovi ostavljaju direktne neželjene posljedice na sveukupnu gospodarsku sliku zemlje. Ovaj diplomski rad obuhvatiti će istraživanje o učinku demografskih promjena na gospodarski rast, tržište rada, javne financije i funkcioniranje mirovinskih i socijalnih sustava zemlje. Nadalje, naglasak će biti stavljen na cjelokupni pregled demografskih kretanja u Hrvatskoj uključujući povijesne aspekte, aktualna stanja te strukturirane projekcije budućih trendova.

Prilikom uvoda u tematiku ovog rada, svakako je bitno naglasiti kako Hrvatska već godinama bilježi negativan prirodni prirast te negativne stope nataliteta što akumulira visoke financijske troškove. U vidu migracija ističe se kako upravo ekonomski čimbenici neke zemlje kao što su nedostatak radnih mjesta i nedovoljno plaćeni poslovi izravno djeluju kao potisni faktori prilikom iseljavanja domaćeg stanovništva, a to se najbolje vidi kroz visoku pojavnost procesa odljeva mozgova o kojem se svakodnevno sve više govori. Nadalje, u vidu većih demografskih problema koji su prisutni u Hrvatskoj tijekom posljednjih nekoliko desetljeća svakako se ističe i starenje stanovništva, pojava koja posljedice ostavlja na strukturu tržišta rada, ali učinak ima i na povećanje troškova mirovinskog sustava što predstavlja izravno opterećenje za državni proračun. Kada se općenito govori o demografskim promjenama u Hrvatskoj svakako je važno istaknuti kako je veliki utjecaj imao i Domovinski rat koji je učinak imao na neujednačen razvitak pojedinih dijelova Hrvatske.

Kada se u obzir uzme planiranje pronatalitetne politike, kao jedan od najvećih izazova ističe se predviđanje ulaganja na dugoročno razdoblje te se iz tog razloga istraživanja na temu demografije, nažalost, često izbjegavaju. Ovaj diplomski rad usmjeren je na sustavnu artikulaciju i prezentaciju demografskih izazova s kojima se suočava Hrvatska uz paralelno

uspoređivanje na međunarodnoj razini s naglaskom na države članice Europske unije. Situacija u Hrvatskoj biti će uspoređena s zemljama koje se također suočavaju s brojnim demografskim izazovima te će se na taj način dobiti primjeri najboljih praksi i politika koje se svakodnevno pokazuju učinkovitima prilikom reduciranja negativnih ekonomskih posljedica koje demografske promjene mogu ostaviti na cjelokupno gospodarsko funkcioniranje neke zemlje.

2. METODOLOGIJA RADA

Kako bi bilo moguće u potpunosti razumjeti temu ovog diplomskog rada, u ovom poglavlju dati će se objašnjenje i definicija predmeta i ciljeva rada te će biti navedene sve korištene metode prilikom istraživanja, prikupljanja te obrade podataka koji su nužni za sveobuhvatno razumijevanje ekonomskih posljedica demografskih promjena stanovništva Hrvatske i EU.

1.1.Predmet i ciljevi rada

Kako je spomenuto u uvodnom dijelu, glavna problematika rada odnosi se na ekonomske posljedice demografskih promjena stanovništva u RH te se naglasak stavlja na međunarodne usporedbe sa zemljama članicama Europske unije. Cilj ovog diplomskog rada je osvijestiti sveprisutnost i visok utjecaj demografskih trendova na cjelokupno gospodarsko stanje u zemlji. Ovim radom pokušati će se dati odgovor na kompleksno pitanje povezanosti demografije i gospodarstva, a kroz sistematizirano strukturiranje poglavlja ovog rada, naglasak će se staviti na ispitivanje direktnog utjecaja koji demografija ima na trendove prisutne na tržištu rada, ali i na koncepte potrošnje, štednje i mirovinskog sustava. Prilikom definiranja temeljnih pojmova iz područja demografije i ekonomskih pokazatelja, dati će se opsežan prikaz trenutnog stanja u Hrvatskoj te će se prokomentirati pitanja koja se odnose na sve veću pojavnost stranih radnika te na nepovoljne migracijske trendove. Postavlja se istraživačko pitanje kojim se ispituju glavni izazovi koji se nalaze pred cjelokupnim svjetskim stanovništvom te se u obzir uzima na koji način demografija ostavlja izravne utjecaje na gospodarski, ali i opće društveni sustav. Pomoću svih prikupljenih i prikazanih podataka koji se odnose na analizu demografskih odrednica i pripadajućih karakteristika, na kraju diplomskog rada donosi se zaključak oblikovan u skladu s rezultatima istraživačkog procesa.

2.2. Metode istraživanja

Prilikom pisanja ovog diplomskog rada, primarno su korištene sljedeće metode: metoda deskripcije, metoda analize, metoda sinteze, komparativna metoda i metoda apstrakcije. Prvenstveno je korištena metoda analize koja je ključna prilikom procesa raščlanjivanja tematike rada sastavne dijelove kako bi rad mogao biti sagledan kao strukturirana i smisljena cjelina. Nadalje, metoda sinteze upotrijebljena je prilikom analiziranja podataka iz mnogobrojnih izvora vezanih uz problematiku demografskih trendova kako bi prikazani podaci bili smisljeno formirani u sastavnu cjelinu. Prilikom provođenja analize podataka i pisanja rada korištena je isključivo znanstvena literatura koja uključuje stručne knjige i znanstvene članke te raspoložive statističke podatke na stranicama Europske komisije, Državnog zavoda za statistiku i Eurostata. Osim navedenog, korištena je i metoda apstrakcije koja je ključna prilikom pisanja zaključka koji sustavno objedinjuje sve temeljne misli i teze ovog diplomskog rada iz područja istraživanja ekonomskih posljedica demografskih promjena na razini Hrvatske i EU. Uz navedeno, korištena je i deskriptivna metoda prilikom objašnjavanja temeljnih pojmova iz područja demografije kako bi rad imao kvalitetnu teorijsku podlogu za donošenje strukturiranog i adekvatnog zaključka. Putem višeslojne analize, ovaj rad će doprinijeti sveobuhvatnom razumijevanju kompleksnosti opisanih problema te će posljedično predložiti mogućnosti za napredak te će na taj način biti pružen vrijedan doprinos prilikom rasprave o demografskim izazovima s kojima je suočena Hrvatska.

3. TEORIJSKA PODLOGA I PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

U kontekstu konstruktivnog kreiranja teorijske podloge za razumijevanje obuhvata ovog diplomskog rada, primarno će se dati objašnjenje temeljnih pojmova kao što su demografija, osnovne odrednice kretanja stanovništva te će se detaljnije prikazati prethodna istraživanja na zadanu tematiku.

Prilikom postupka sustavnog izučavanja brojnosti i prostornog rasporeda stanovništva, ali i migracija koje su temeljne odrednice kretanja stanovništva kreirala se visoka razina svijesti o velikoj važnosti strukture stanovništva prilikom ekonomskog i socijalnog napretka zemlje. Proučavanje i praćenje demografskih trendova iznimno je važno iz brojnih razloga koji se prvenstveno očituju kroz neizostavnost demografije prilikom planiranja i donošenja politika i pripadajućih zakonskih regulacija kojima se određuje stvaranje planova za zapošljavanje te

daljnji razvoj i napredak u kontekstu mirovinskih i zdravstvenih sustava koji su preduvjet za uspješno funkcioniranje i napredovanje neke zemlje.

U kontekstu proučavanja demografije, stanovništvo se ističe kao ključan aspekt prilikom postizanja gospodarskog razvoja na svim razinama društva te je kao takvo osnovna odrednica razvitka nekog određenog područja, odnosno zajednice. Tako primjerice, profesori Ekonomskog fakulteta Zagreb, Obadić i Tica (2016) pobliže objašnjavaju pojam stanovništva kao karakterističan skup pojedinaca u kojemu svaki ponaosob daje određeni doprinos sa svojim specifičnim karakteristikama i obilježjima koja predstavljaju temelj prema kojem se formulira cjelokupna struktura stanovništva. Kako akademkinja Wertheimer-Baletić (1999) ističe, značaj stanovništva je iznimno opsežan u kontekstu kontinuiranog napredovanja društva u vidu obrazovanja, znanosti, kreativnosti, inovativnosti te zdravstvenog i socijalnog sustava te je kao takvo jedan od glavnih pokretača postizanja napretka gospodarstva zemlje.

3.1. Demografija

Jedan od ključnih pojmova koji je u fokusu teorijskog i istraživačkog dijela ovog diplomskog rada je pojam demografije i demografskih promjena upravo zbog toga što kontinuirano analiziranje demografskih podataka pruža mogućnost značajno uspješnijeg predviđanja nadolazećih tržišnih trendova, a shodno tomu demografija ima izravan učinak na gospodarski rast i razinu produktivnosti zemlje.

Stanovništvo određene zemlje ima dvojaku ulogu, ono se ponajprije nalazi u ulozi potrošača, ali istovremeno posjeduje opsežni proizvodni potencijal. U skladu s navedenim, Živić (2007) demografiju definira kao znanost koja se bavi proučavanjem stanovništva s dvostrukog gledišta: kvalitativnog i kvantitativnog. Demografija je kao znanost usredotočena na sve bitne čimbenike u životu čovjeka, prvenstveno njegovo rođenje, a zatim obrazovanje, zapošljavanje, sklapanje braka, širenje obitelji te naposljetku umirovljenje i smrt. S druge strane, Jones (2015) demografiju objašnjava kao znanost koja je usmjerena na statističko proučavanje ljudske populacije, a posebnu pažnju pridaje analizi podataka o rodnosti, smrtnosti i mehaničkom kretanju stanovništva, odnosno migracijama, kako bi se promjene u brojnosti stanovništva mogle adekvatnije razumjeti i obuhvatiti prilikom kreiranja demografskih planova i politika. Bejaković (2018) ističe kako se važnost demografije ogleda u njejoj suradnji sa ostalim znanostima kao što su ekonomija, sociologija, ekologija i socijalni rad.

Ivanda (2017:10) navodi kako „Demografija nije i ne smije biti ideologija, ni lijeva ni desna. Demografska problematika mora se promatrati kao upravljanje najvrjednijim kapitalom – ljudskim kapitalom.“

Malnar i Malnar (2019) napominju kako na brojnost stanovništva neke zemlje utječu tri vrste čimbenika, a to su: demografski, ekonomski i politički čimbenici. Demografski čimbenici prvenstveno se odnose na broj članova kućanstva, dok se ekonomski čimbenici očituju kroz financijska primanja u pojedinim kućanstvima. Politički čimbenici uviđaju se kroz ratove i migracije stanovništva, a ostali značajni faktori koji utječu na brojčano stanje stanovništva uključuju razinu priklonjenosti tradicionalnim vrijednostima, npr. broj djece rođene u bračnoj zajednici.

Proučavanje demografije ključno je iz razloga koji obuhvaća demografske podatke kao izvor koji pruža kvalitetan i konstruktivan uvid prilikom procesa planiranja potreba urbanog razvoja te izgradnje nove infrastrukture. Demografski podaci odnose se na distribuciju stanovništva, migracijske tokove te gustoću naseljenosti te su kao takvi ključni u kontekstu planiranja potreba stambenih prostora, prometne infrastrukture te neophodnosti u vidu školskog, fakultetskog i vrtićkog kapaciteta jer cjelokupnom stanovništvu potrebno je osigurati ravnopravan i pravedan pristup navedenim institucijama. Nadalje, demografija je važna u ekonomskom kontekstu upravo zbog toga što prekomjerno nagomilavanje stanovništva može imati izravan negativan učinak na gospodarski rast zemlje, ali isto tako mali broj stanovnika može imati negativne efekte na razvojni tempo zemlje. Tako primjerice, užurbani rast gradova i globalizacijski procesi općenito zahtijevaju učinkoviti i pravovremeni odgovor nadležnih vlasti kako bi se reduciralo zagađenje okoliša, ali i spriječila mogućnost prenapučenosti na određenim prostorima jer se na taj način smanjuje kvaliteta života stanovništva koje je, kao što je već rečeno, definirano kao glavni proizvodni resurs određene zemlje (Smith, 2010).

Isto tako, Drvenkar (2022) naglašava kako se nikako ne smije izostaviti tvrdnja kako su temeljna demografska pitanja primarno usredotočena na iznimno intimna područja čovjekova života kao što su rođenje, školovanje, bračni status, zapošljavanje i umirovljenje. Uz sve navedeno, svakako je bitno naglasiti kako je proučavanje demografskih trendova ključno prilikom postizanja međunarodnih integracija i suradnji. Demografski podaci upućuju na usporedbu prisutnih trendova u različitim zemljama i regijama što može uvelike pomoći prilikom kreiranja kvalitetne demografske i populacijske politike koja će promovirati unaprjeđenje kvalitete života te održivi razvoj.

Demografiju je moguće podijeliti na dvije temeljne grane:

- Materijalnu ili sadržajnu demografiju koja kao fokus svog djelovanja ima izučavanje koncepata koji se odnose na uvjete stanovanja, gospodarske resurse te na materijalne koncepte.
- Formalnu demografiju koja sadržajno objedinjuje statističke podatke o populacijskim gibanjima, odnosno vitalnu statistiku koja se odnosi na prirodne promjene u brojnosti stanovništva te migracijsku statistiku, tj. podatke o odseljenom i doseljenom stanovništvu tijekom određenog razdoblja (Wertheimer-Baletić, 1999:58).

Kada se govori o demografskim istraživanjima, javljaju se osnovni pripadajući pojmovi kao što su: stanovnik, porodica, domaćinstvo i naselje (Nejašmić, 2005:14). Za bolje razumijevanje koncepta ovog rada, ovi pojmovi će u nastavku biti pobliže objašnjeni te će se ponuditi konstruktivna definicija.

Osoba reprezentira pojedinca koji je dugoročno stambeno smješten u nekom urbanom ili ruralnom naselju, odnosno mjestu. Pojam osobe specifičnije se označava prema karakteristikama podskupa kojemu pripada. U ovom kontekstu podskup se odnosi na živorođeno dijete, preminulu osobu, samca, visokoobrazovanu osobu ili pak osobu sa stečenim osnovno školskim obrazovanjem (Breznik, 1997).

Pojam porodice temelji se na onim odnosima koji su u sveobuhvatnom društvenom i pravnom sustavu određeni kroz niz zakona i pripadajućih pravnih odrednica. Društvene strukture na razini Europskih zajednica obitelj definiraju kao strukturu koja je određena kroz krvno srodstvo roditelja i njihovih potomaka, upravo je krvno srodstvo temeljna razlika između koncepta obitelji i domaćinstva (Breznik, 1997).

Domaćinstvo ili kućanstvo predstavljaju kompleksnu jedinicu koja ima obilježja socijalnog i ekonomskog karaktera, a može se definirati kao skupina pojedinaca koji obitavaju u istom stambenom prostoru i zajednički se hrane, ali ne moraju biti povezani neposrednim krvnim srodstvom. Naselje se određuje kao mjesto prebivališta svakog čovjeka te se odnosi na kompaktan sklop prostorija u obliku kuća ili stambenih zgrada. Naselje može biti konstruirano u gradskoj, odnosno urbanoj sredini, ali isto tako može biti uklopljeno i smješteno u zadanoj ruralnoj sredini (International Union for the Scientific Study of Population, 1958).

Prema Postonu i Bouvieru (2010) glavni izvori podataka o promjenama u brojnosti stanovništva za provođenje kvalitetnih demografskih istraživanja iznimno su važni, a mogu se podijeliti u osam glavnih skupina:

- popis stanovništva,
- statistički podaci,
- specijalizirani službeni statistički podaci o pojedinačnim društvenim skupinama,
- posebne ankete koje se provode od strane statističkih službi
- različiti upravni i drugi „registri” (baze podataka) pri pojedinim upravnim i društvenim službama,
- registar stanovništva,
- istraživačke aktivnosti terenskog karaktera,
- raspoloživa znanstvena literatura.

3.2. Važni demografski pojmovi

Demografija je kao znanost oslonjena na konstantnu upotrebu velikih količina podataka te je stoga potrebno poznavati određenu stručnu terminologiju kako bi se moglo lakše i kvalitetnije pratiti demografske trendove i razumjeti njihovo značenje.

Objašnjenja i definicije pojmova iz Demografskog pojmovnika slijede u nastavku teksta.

- **Stopa rodnosti ili nataliteta** – broj živorođene djece na tisuću stanovnika
- **Opća stopa plodnosti ili fertiliteta** – broj živorođene djece na godišnjoj razini, a odnosi se na tisuću žena u reproduktivnoj dobi
- **Dobno-specifične stope fertiliteta** – broj živorođene djece na godišnjoj razini, odnosi se na tisuću žena u specifičnim dobnim skupinama
- **Stopa smrtnosti ili mortaliteta** – odnosi se na umrlih osoba na 1000 stanovnika na bazi jedne godine
- **Infantilni mortalitet** – broj djece koja su umrla na bazi jedne tekuće godine, a imaju manje od jedne godine starosti na tisuću živorođene djece
- **Očekivano trajanje života** – starosna dob koju osoba očekuje da će ostvariti uz trenutno prisutnu stopu mortaliteta

- **Stopa plodnosti ili fertiliteta** – broj djece koja su živorođena po jednoj ženi koja se nalazi u reproduktivnoj životnoj fazi
- **Neto stopa reproduktivnosti** – broj kćeri koje će roditi žena koja se nalazi u reproduktivnom životnom razdoblju prema stopama smrtnosti u promatranoj godini (Čipin i Međimurec, 2024).

3.3.Povijest demografije

Prilikom izučavanja ekonomskih posljedica demografskih promjena, svakako je bitno ukratko se osvrnuti na povijesni razvoj demografije kao znanosti. Demografija je kao znanost sveprisutna još od antičkih vremena, a prvotni koraci u proučavanju demografskih odrednica javljaju se još u vrijeme stare Grčke i antičkog Rima. Otac povijesti, odnosno Herodot, navodi kako su popise stanovništva provodili još stari Egipćani. Isto tako, rimski car August provodio je popise stanovništva koji su u to doba služili kao instrument za prikupljanje poreznih obveza. Kada se ulazi u istraživanje i izučavanje povijesnih čimbenika koji se odnose na brojnost stanovništva, istodobno se ulazi u područja ekonomske povijesti. Povijest ekonomije kao znanosti usredotočena je na kontinuirano proučavanje ekonomskih struktura i procesa. S druge strane, povijest stanovništva promatra se kao sastavni dio povijesne znanosti, ali i kao sastavni dio demografije. Danas je moguće izdvojiti dvije temeljne škole koje se odnose na pristupe povijesnoj demografiji, a to su francuska škola i engleska škola. Francuska je škola usredotočena na zapise iz crkvenih knjiga dok je engleska primarno usmjerena na zapise kao što su primjerice sekularni popisi (Vranješ – Šoljan, 2009).

Uz spomenute dvije škole, svakako je bitno izdvojiti i opsežan doprinos povjesničara s područja Hrvatske kao što je Božena Vranješ Šoljan koja se ističe kao iznimna demografkinja, sociologinja i povjesničarka, a svoju je bogatu karijeru posvetila proučavanju demografskih trendova i populacijskih politika.

Vranješ Šoljan djelovala je kao redovita profesorica zaposlena na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a njezin znanstveno istraživački opus obuhvaća pitanja koja se odnose na mehanička kretanja stanovništva, starenje populacije te društvene i gospodarske implikacije demografskih promjena. Također, autorica je iscrpno obradila popise stanovništva Hrvatske u vremenskom razdoblju koje obuhvaća 19. i 20. stoljeće.

4. ANALIZA DEMOGRAFSKIH ODREDNICA HRVATSKE

Društveni i gospodarski razvoj promatra se kroz promjenjive demografske odrednice i populacijska gibanja. Proces planiranja društvenog i gospodarskog razvoja zemlje temelji se na praćenju broja i sastava stanovništva koji su određeni kroz mehanička kretanja, odnosno migracije. U ovom poglavlju rada pobliže će se objasniti demografske odrednice Hrvatske putem grafikona i tablica kako bi prikaz bio što sadržajni i pregledniji.

Glamuzina (1996) navodi kako se pojedinci koji sačinjavaju ukupno stanovništvo određene zemlje primarno razlikuju prema različitim obilježjima u vidu starosne dobi, spola, zanimanja, razine obrazovanja te ostalim karakteristikama.

U nadolazećem dijelu rada strukturirano će se analizirati stanovništvo Hrvatske prema dobi, spolu, razini obrazovanja, ekonomskoj aktivnosti, a poseban naglasak stavit će se i na analizu migracija stanovništva. Nadalje, biti će pobliže objašnjeno kakve su posljedice u ekonomskom smislu imale demografske promjene na razini Hrvatske.

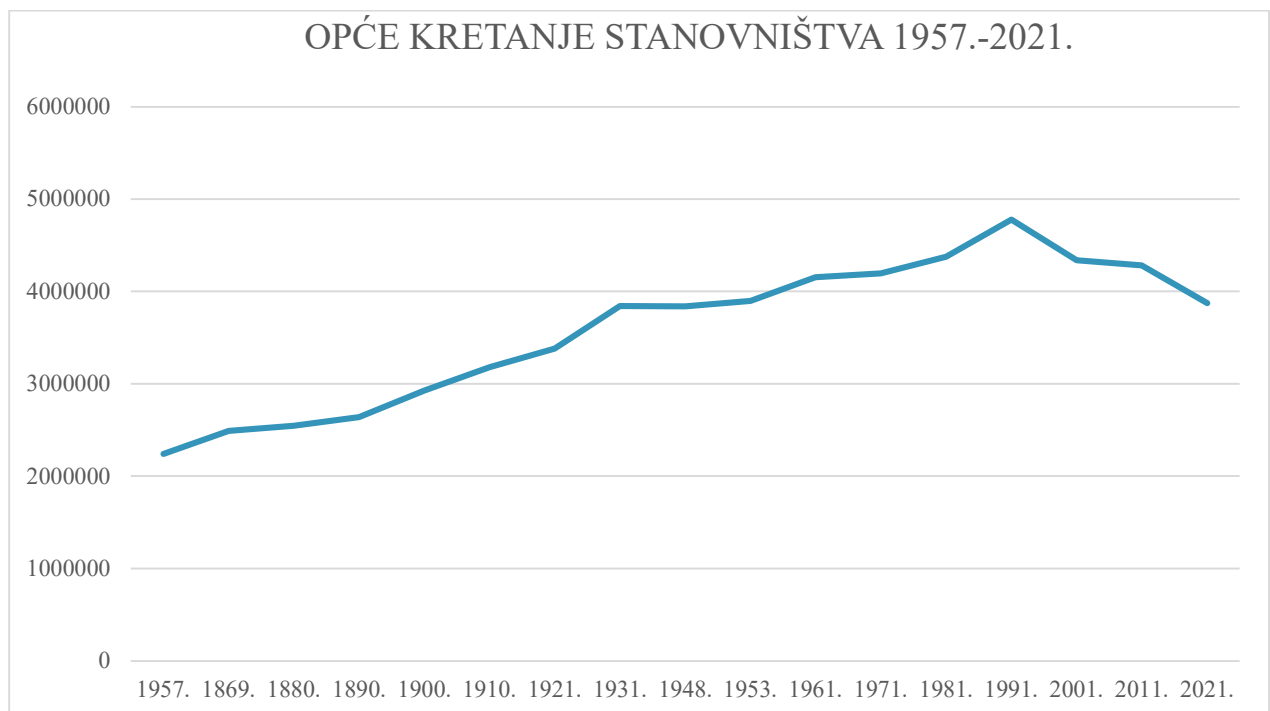
4.1. Povijest demografije u Hrvatskoj

Prvi dostupni podaci o demografiji Hrvatske sežu u početak 16. stoljeća te je već tada zabilježena neravnomjerna raspodjela stanovništva popraćena drugačijim stupnjem razvoja u različitim dijelovima zemlje. U razdoblju od početka 15. stoljeća pa sve do konca 18. stoljeća zabilježeni su mnogobrojni ratovi koji su utjecali su na migracije, odnosno iseljavanje s teritorija današnje Hrvatske. Upravo zbog snažno prisutnog iseljavanja tijekom spomenutog razdoblja, danas se osjete posljedice u vidu smanjenog broja stanovništva. Dok je većina zapadnih zemalja Europskog kontinenta u to vrijeme bilježila velika doseljavanja, na području Hrvatske stanovništvo se smanjilo za gotovo 40%. Spomenuto razdoblje, iz današnje se perspektive mnogima može učiniti nerelevantno u vidu aktualnih demografskih trendova, ali ostavilo je brojne posljedice te se ono bilježi kao početak demografskog pada na području Hrvatske (Raštegorec, 2017).

Gelo, Akrap i Čipin (2005) spominju iznimno važne pojave i procese koji su bili aktualni tijekom 19. i 20. stoljeća, a ostavili su značajne posljedice na razvoj stanovništva na području Hrvatske, a to su:

- Odlazak stanovništva u prekomorske zemlje zbog ratnih okolnosti (Prvi svjetski rat koji je trajao od 1914. do 1918. godine),
- Epidemija Španjolske gripe,
- Raspad Austro-Ugarske,
- Demografski gubici tijekom Drugog svjetskog rata,
- Domovinski rat,
- Značajna razina deruralizacije i deagrarizacije, (napušta se poljoprivreda koja je bila jedna od glavnih gospodarskih grana)
- Napuštanje sela i seoba u urbana područja,
- Odlazak na „privremeni rad“ u inozemstvo , naročito aktualan u slabije razvijenim predjelima.

Grafikon 1 Opće kretanje stanovništva Republike Hrvatske u vremenskom razdoblju od 1957. do 2021. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58063>, [pristupljeno: 11.07.2024.]

Grafikon 1 na pregledan način prikazuje Opće kretanje stanovništva Hrvatske u razdoblju od 1957. do 2011. godine. Iz Grafikona 1 moguće je uočiti kako je broj stanovnika u Hrvatskoj uglavnom imao blago rastuću putanju sve do otprilike 1940. godine kada nastupa razdoblje Drugog svjetskog rata. Nakon spomenutih ratnih događanja, uslijedio je oporavak te je moguće uočiti kako broj stanovništva raste zbog značajnog stupnja urbanizacije i industrijalizacije.

Nakon toga, 1990-ih godina kada je nastupilo razdoblje Domovinskog rata, također je moguće uočiti jedan značajniji pad u broju stanovnika. Osim rata, nepovoljni demografski trendovi još su dodatno ubrzani zbog rasta razine ekonomske nesigurnosti. Nakon Domovinskog rata, pad broja stanovnika se ublažava, ali i dalje ostaju negativne posljedice na gospodarstvo upravo zbog značajne emigracije mlađeg stanovništva koje je temeljni pokretač promjena na socijalnoj i ekonomskoj razini.

U skladu s ranije spomenutim, stanovništvo zemlje najvažnija je značajka razvitka zemlje na socijalnoj i gospodarskoj razini, stoga je ovaj dio rada usredotočen na analizu populacijskih kretanja stanovništva. Akrap (2019) naglašava kako je Hrvatska suočena s zabrinjavajućim demografskim trendovima jer se smanjuje ukupan broj stanovnika dok se istovremeno povećava udio stanovništva koji pripadaju dobnoj skupini od 65 i više godina. S druge strane, Hrvatska bilježi smanjenje udjela mladih koji pridaju dobnim skupinama 0-14 godina i 15-64 godine.

Obadić i Šmolić (2007) precizno navode kako je proces starenja stanovništva aktualan i prisutan na svjetskoj razini, a o tome se uglavnom pretežno govorilo u visoko razvijenim zemljama. S druge strane, za zemlje u razvoju navedeni koncept dolazi do značajnijeg izražaja osamdesetih godina prošlog stoljeća.

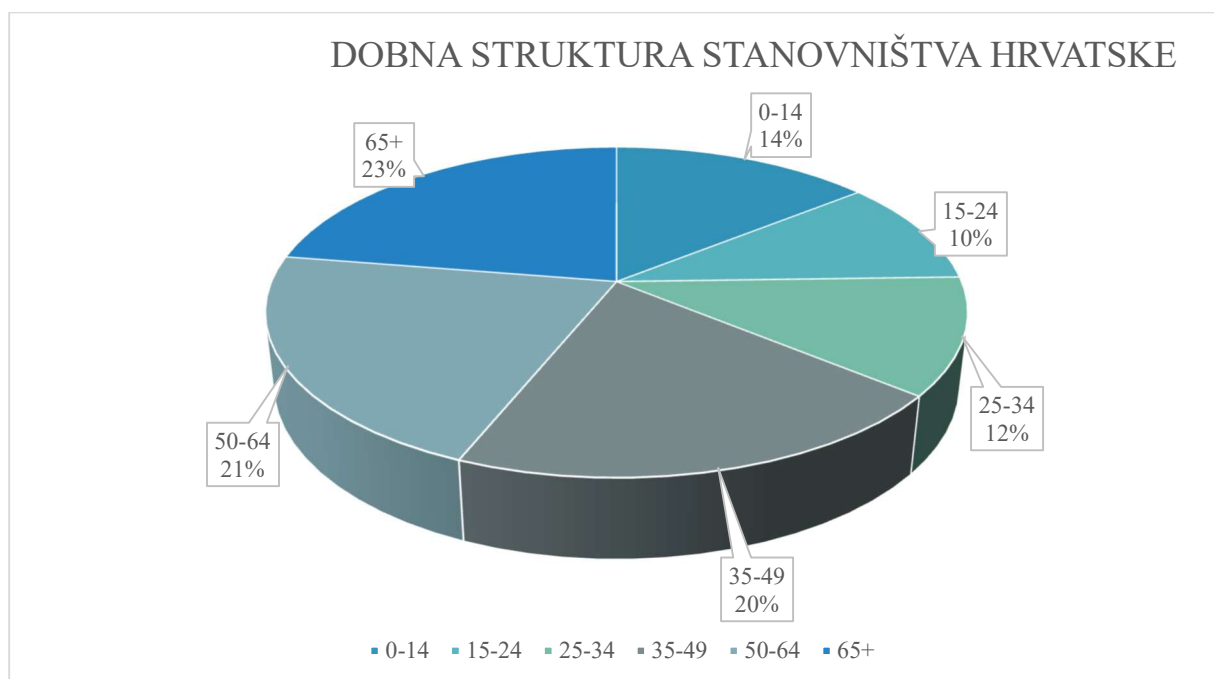
Popis stanovništva na razini Hrvatske se provodi svakih deset godina, a u Hrvatskoj je prvi puta proveden 1961. godine, a posljednji 2021. godine. Zaključno je moguće istaknuti kako ukupnost stanovništva neke države čine sve osobe koje imaju prijavljen boravak u mjestu (grad, selo, naselje) unutar zemlje u trenutku provođenja popisa.

U skladu s navedenim, u nastavku teksta dati će se prikaz relevantne analize strukture stanovništva Hrvatske. Ponajprije će naglasak biti stavljen na dobno-spolnu strukturu, zatim strukturu prema ekonomskoj aktivnosti i obrazovanju. Sve analize biti će provedene u skladu sa najnovijim dostupnim podacima.

4.2. Analiza dobno-spolne strukture stanovništva Hrvatske

Kao što je prethodno spomenuto u uvodnom dijelu rada, starenje stanovništva uzrokovano je niskim stopama fertiliteta te emigracijom mladog stanovništva (Čipin i Međimurec, 2017). Nadalje, kao neki od osnovnih razloga starenja stanovništva navode se razlozi kao što su smanjenje rodnosti, ali i smanjenje smrtnost koje ujedno prati povećanje životnog vijeka stanovništva (Nejašmić, 2005). Svakako je bitno istaknuti kako struktura stanovništva neke zemlje prema dobnim i spolnim karakteristikama ima trajne posljedice na kretanje stanovništva te se u skladu s njom mogu utvrditi trendovi demografskog razvoja koji će biti aktualni u bliskoj budućnosti (Turk i Jovanović, 2017). U ovom dijelu rada biti će prikazana analiza dobno-spolne strukture Hrvatske, a prilikom analize podataka biti će prikazani popratni grafički i tablični prikazi kako bi se podaci mogli razumjeti i interpretirati na što bolji i sistematiziraniji način.

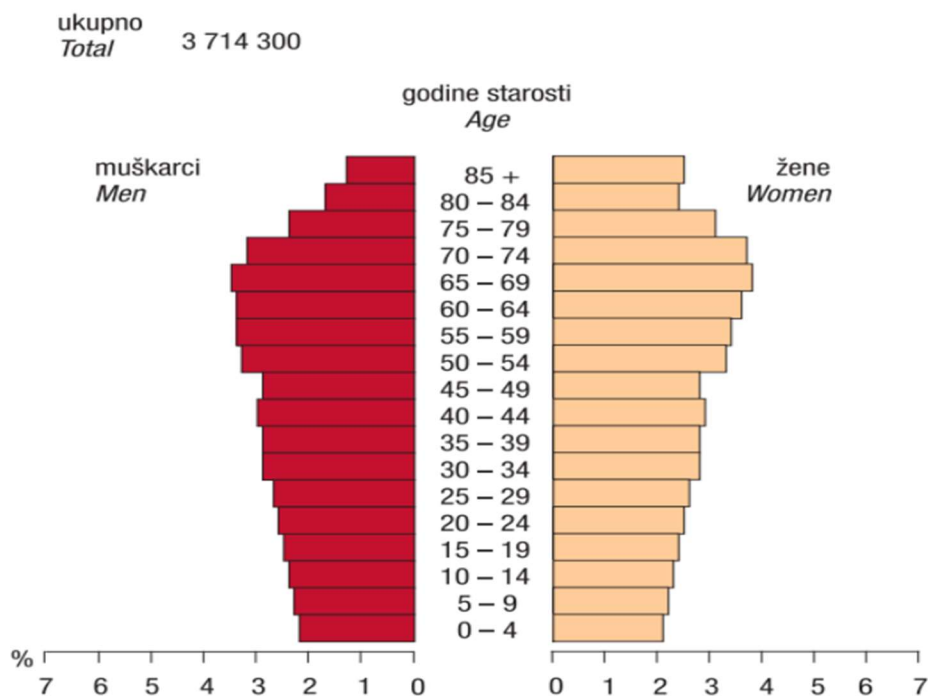
Grafikon 2 Prikaz dobne strukture stanovništva Hrvatske prema popisu stanovništva iz 2021. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>, [pristupljeno: 12.7.2024.]

Grafikon 2 prikazuje sistematizirani prikaz dobne strukture Hrvatskog stanovništva 2021. godine. Najmlađa dobna skupina su osobe od 0 do 14 godina te oni čine samo 14,27 % stanovništva, dok s druge strane najstarija dobna skupina čini najveći udio, odnosno 22,45%. Prikazani podaci ukazuju na značajan udio stanovništva koje je starije životne dobi i koje je već umirovljeno, odnosno nije radno aktivno te takva dobna struktura može imati negativne implikacije na zdravstveni i socijalni sustav, tržište rada, odnosno na demografsku politiku zemlje. Prilikom analize dobno-spolne piramide Hrvatske iz 2001. godine moguće je uočiti oblik urne koji se svakih 10 godina dodatno pojačava, a on obilježava staro stanovništvo (Turk i Jovanović, 2017).

Slika 1 Projekcija dobno spolne piramide Hrvatske za 2051. godinu

Izvor: Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2017. godine, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/media/jxrinwvf/sljh2017.pdf>, [pristupljeno:12.7.2024.]

Prema prikazu projekcije dobno spolne piramide Hrvatske za 2051. godinu moguće je uočiti kako se predviđa manji broj stanovnika u odnosu na raspoložive podatke prema popisu iz 2021. godine. Primjerice, 2011. godine udio starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu iznosio je

17,7%, a predviđa se kako će taj broj do 2051. porasti na čak 30%. Ivanda (2017) u skladu s navedenim, ističe kako je trend iseljavanja dodatno ojačao onda kada se Hrvatska pridružila EU jer je to značajno olakšalo proces iseljenja.

Tablica 1 Prosječna dob stanovništva Hrvatske i indeks starenja u razdoblju od 2005. do 2021.godine

GODINA	PROSJEČNA STAROST	INDEKS STARENJA
2005.	40,3	99,6
2006.	40,5	100,5
2007.	40,8	103,1
2008.	41,0	105,2
2009.	41,1	107,6
2010.	41,3	110,3
2011.	41,8	115,7
2012.	42,0	117,8
2013.	42,2	121
2014.	42,4	123,9
2015.	42,6	127,5
2016.	42,8	132
2017.	43,1	136,9
2018.	43,4	141,1
2019.	43,6	145,4
2020.	43,8	149,3
2021.	44,3	155,6

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29256> , [pristupljeno:12.7.2024.]

Iz tablice 1 moguće je vidjeti podatke o prosječnoj starosnoj dobi stanovništva Hrvatske uz indeks starenja za razdoblje od 2005. do 2021. godine. Prosječna starost, odnosno prosječna životna dob osobe odnosi se na srednju vrijednost životne dobi cijelog stanovništva, a do tih se podataka dolazi pomoću aritmetičke sredine starosti cjelokupnog stanovništva. Indeks starenja prikazuje postotni udio stanovnika koji su u dobi od 60 i više godina prema ukupnom broju stanovnika u dobi od 0 do 19 godina. U vidu prosječne starosti, moguće je uočiti kako je 2005. godine ista iznosila 40,3 godina dok u 2021. godini iznosi 44,3 godine što predstavlja značajno uvećanje.

U ovom kontekstu, akademkinja Wertheimer-Baletić (1999) naglašava kako je starenje proces koji smanjuje natalitet, povećava mortalitet te uzrokuje starenje radnog kontingenta. S druge strane, Miletić (2018) navodi kako je primarni razlog povećanja udjela starijih osoba u ukupnom stanovništvu povećanje trajanja životnog vijeka što je posljedica uvećane razine kvalitete života i zdravstvenih standarada na svjetskoj razini. Moguće je, iz svega prethodno iskazanog, zaključiti kako će rast starosti u Hrvatskoj dovesti do značajnijeg pada u vidu produktivnosti što potencijalno može u značajnijoj mjeri reducirati ekonomski napredak i smanjiti razinu poduzetničke aktivnosti.

4.3. Analiza strukture stanovništva Hrvatske prema ekonomskoj aktivnosti

Pojam radna snaga jedan je od najbitnijih pojmova prilikom određivanja ekonomski aktivnog stanovništva, odnosno stanovništva koje intenzivno na aktivnoj razini participira u procesu rada. Prema Campbell i Brue (1992) ekonomski aktivno stanovništvo obuhvaćaju:

- osobe koje su zaposlene na puno radno vrijeme ili pola radnog vremena,
- osobe koje aktivno obavljaju određeni posao, ali trenutno se ne nalaze u radnom odnosu (poljoprivreda, znanost),
- osobe koje su nezaposlene duže od jednog mjeseca,
- osobe koje su prije bile zaposlene,
- osobe koje su u procesu pronalaska svog prvog zaposlenja.

Ekonomskom aktivnošću podrazumijeva se svaka pojedinačna aktivnost osoba koje ravnopravno i sustavno doprinose prilikom proizvodnje različitih dobara i usluga u promatranom razdoblju te na taj način ujedno ostvaruju sredstva za život. Ekonomska aktivnost

uključuje procese koji obuhvaćaju trgovinu, investicije, potrošnju kućanstava te javnu potrošnju uz aktivnosti međunarodnog poslovanja (CROSTAT, 2004). Definiranje ekonomske aktivnosti stanovništva neke zemlje iznimno je važno zbog ubrzanog razvoja znanosti i tehnologije s kojima se svakodnevno mijenja obrazovna struktura, a korištenje suvremenih sredstava za rad zahtijeva implementiranje novih i inovativnih znanja. U uvjetima postindustrijskog društva ljudski se faktor ističe kao jedan od najdominantnijih odrednica cjelokupnog gospodarskog rasta. U Hrvatskoj se u velikoj mjeri ističe potreba za razvojem ljudskog kapitala kao jednog od ključnih razvojnih čimbenika. Moguće je zaključiti kako su ljudski resursi zemlje ključna odrednica prilikom prepoznavanja potencijala za kreiranje sustavnog razvoja zemlje.

Tablica 2 Radno sposobno stanovništvo prema dobnim skupinama za razdoblje od 2018. do 2021. godine (u tisućama)

DOBNA SKUPINA	2018.	2019.	2020.	2021.
15-24	1807	1798	1792	1816
25-49	153	149	143	142
50-64	1148	1138	1127	1128
55-64	482	482	494	515
15-64	1783	1768	1764	1785
20-64	1753	1742	1740	1762
25-29	198	194	190	185
15-29	351	343	333	327

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29256> , [pristupljeno:12.7.2024.]

Iz ponuđenih podataka u Tablici 2 moguće je uočiti kako je broj radno sposobnog stanovništva u 2021. godini porastao za 9 tisuća u odnosu na 2018. godinu. Iako se ovi podaci čine kao pozitivan pokazatelj, bitno je uočiti kako je broj radno sposobnog stanovništva porastao u dobnoj skupini 50-64 za 33 tisuće. S druge strane, kada sagledamo dobnu skupinu koju čine osobe u dobi 15-29 godina, broj radno sposobnih se smanjio za 24 tisuće osoba. Ovi podaci ponovno potvrđuju tezu o starenju stanovništva što može dovesti u problem trendove na tržištu rada, a o tome će biti više riječi u drugim sastavnim poglavljima ovoga rada.

4.4. Analiza obrazovne strukture stanovništva Hrvatske

Prilikom analize osnovnih demografskih pokazatelja na razini Hrvatske, važno je osvrnuti se i na obrazovnu strukturu stanovništva jer se ona uz ostale čimbenike nalazi kao jedan od ključnih faktora kojima se postiže nacionalni gospodarski napredak. Obrazovna struktura je važna jer ona upućuje na produktivnost radne snage, naime viši nivo obrazovanja upućuje na posjedovanje adekvatnih vještina radnika koje im pomažu prilikom efikasnog obavljanja zadataka, ali i prilagodbe tehnološkim promjenama koje nosi digitalno doba. Nadalje, obrazovano stanovništvo ima veći potencijal prilikom provođenja procesa istraživanja i razvoja što dovodi do napretka prilikom ostvarivanja značajnije konkurentnosti na globalnom tržištu. Isto tako, visoko obrazovano stanovništvo, odnosno zaposlenici, stvaraju pozitivan učinak prilikom privlačenja stranih investitora jer oni preferiraju zemlje s kvalificiranom radnom snagom jer se na taj način smanjuju troškovi obučavanja. Osim svega navedenog, obrazovano stanovništvo doprinosi prilikom kreiranja socijalnog sustava koji se temelji na načelima jednakosti i rodne ravnopravnosti što doprinosi stvaranju pravednijeg društva koje rezultira stabilnim socijalnim okruženjem koje direktno potiče gospodarski rast zemlje (Kuljanić-Huzjak, 2018). U ovom kontekstu, važno je spomenuti kvalitetu obrazovanja koja je najvažniji faktor prilikom kreiranja produktivnih ljudskih potencijala. Nadalje, bitno je napomenuti kako u visokom obrazovanju, proces održavanja i osiguravanja kvalitete se odnosi na obuhvaćanje svih politika, postupaka i principa pomoću kojih se održava neprekidnost u održavanju kakvoće obrazovanja (Ivković, 2009).

Obrazovanje je u Hrvatskoj regulirano Ustavom. Prema članku 65. Ustava RH osnovno školsko obrazovanje je besplatno i obavezno za sve, dok je srednje školsko i visoko obrazovanje svima

dostupno pod jednakim uvjetima u skladu sa sposobnostima pojedinca (Ustav Republike Hrvatske).

Grafikon 3 Stanovništvo starosne dobi od 15 i više godina prema najvišoj završenoj razini obrazovanja, prema popisima stanovništva 1961. – 2021. godine

Izvor: Izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/kontinuiran-rast-udjela-viskoobrazovanog-stanovnistva/1594>, [pristupljeno: 15.7.2024.]

Grafikon 3 prikazuje obrazovnu strukturu stanovništva prema popisima od 1961. do 2021. godine. Prilikom uspoređivanja moguće je uočiti kako podaci Popisa stanovništva iz 2021. upućuju na značajno smanjenje stanovništva koje najviše ima završeno osnovno školsko ili niže obrazovanje dok se istovremeno povećava udio stanovništva sa srednje školskim i visokim obrazovanjem. U 2021. godini od ukupnog stanovništva koje je starosne dobi od 15 i više godina, osnovno školsko obrazovanje imalo je 20,4 % ukupnog stanovništva što je 10,4 % manje kada se sagledaju podaci iz Popisa 2011. godine te čak 65,% manje u odnosu na podatke popisa iz 1961. godine.

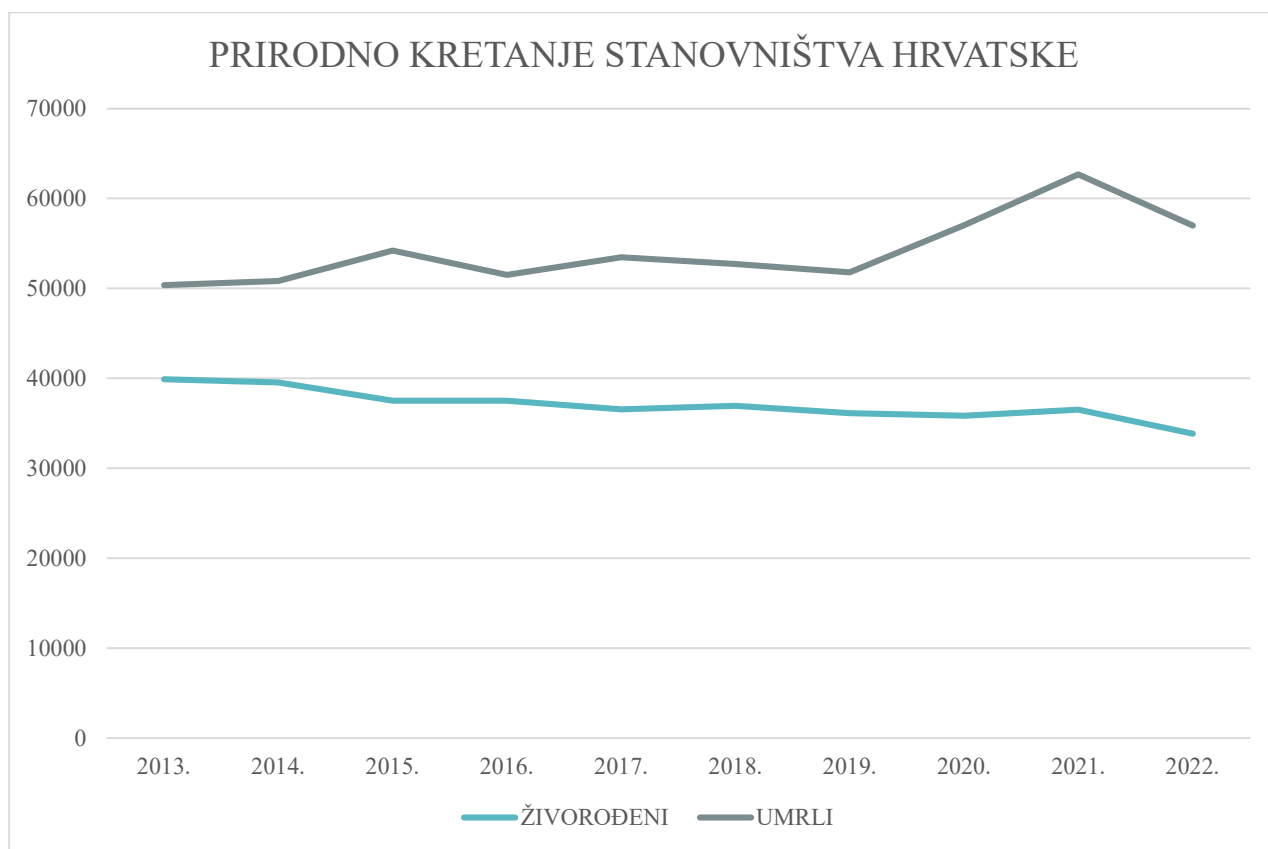
Kada se gledaju podaci o visokom obrazovanju prema županijama, najviše visoko obrazovanih je u Gradu Zagrebu (39,1%) i Primorsko – goranskoj županiji (28,1%) dok je najmanje visoko obrazovanog stanovništva u Virovitičko – podravskoj (13,1%) i Bjelovarsko – bilogorskoj (14,5%) (Državni Zavod za statistiku, 2023).

4.5. Analiza prirodnih kretanja stanovništva Hrvatske

Prirodno kretanje stanovništva odnosi se na promjene u broju stanovnika koje nastaju kao posljedica rađanja i umiranja, ne uključujući mehanička kretanja stanovništva, odnosno migracije. Na prirodno kretanje stanovništva direktno utječu različiti faktori kao što su razina obrazovanja stanovništva, ekonomsko stanje u zemlji te dostupnost socijalne i zdravstvene skrbi. Primjerice, kvalitetan i dostupan zdravstveni sustav može imati značajan pozitivan učinak na natalitet te može reducirati smrtnost dojenčadi, trudnica i roditelja. Također, stanja kao što su rat, prirodne katastrofe i klimatske promjene mogu imati nepovoljan utjecaj na prirodno kretanje stanovništva (Smith, 2023). Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2022) tijekom posljednja dva desetljeća Hrvatska se ubraja u zemlje sa niskim natalitetom i visokim mortalitetom. Svakako je određeni utjecaj na ovakve trendove imala i pandemija bolesti COVID-19 jer je u 2021. godini smrtnost bila značajno iznad dosadašnjeg prosjeka te je iznosila 16,2/1000 stanovnika dok se u 2022. godini ponovno bilježi pad na 14,8/1000 stanovnika.

U 2022. godini u Hrvatskoj je broj živorođenih pao za 7,2 %, odnosno rođeno je 2625 manje djece nego u 2021. Nadalje, stopa nataliteta iznosila je 8,8%, odnosno bilo je 33 883 živorođena djeteta. Stopa prirodnog prirasta u 2022. godini iznosila je -6,0, odnosno – 23096 osoba.

Grafikon 4 Prikaz prirodnog kretanja stanovništva Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2022. godine

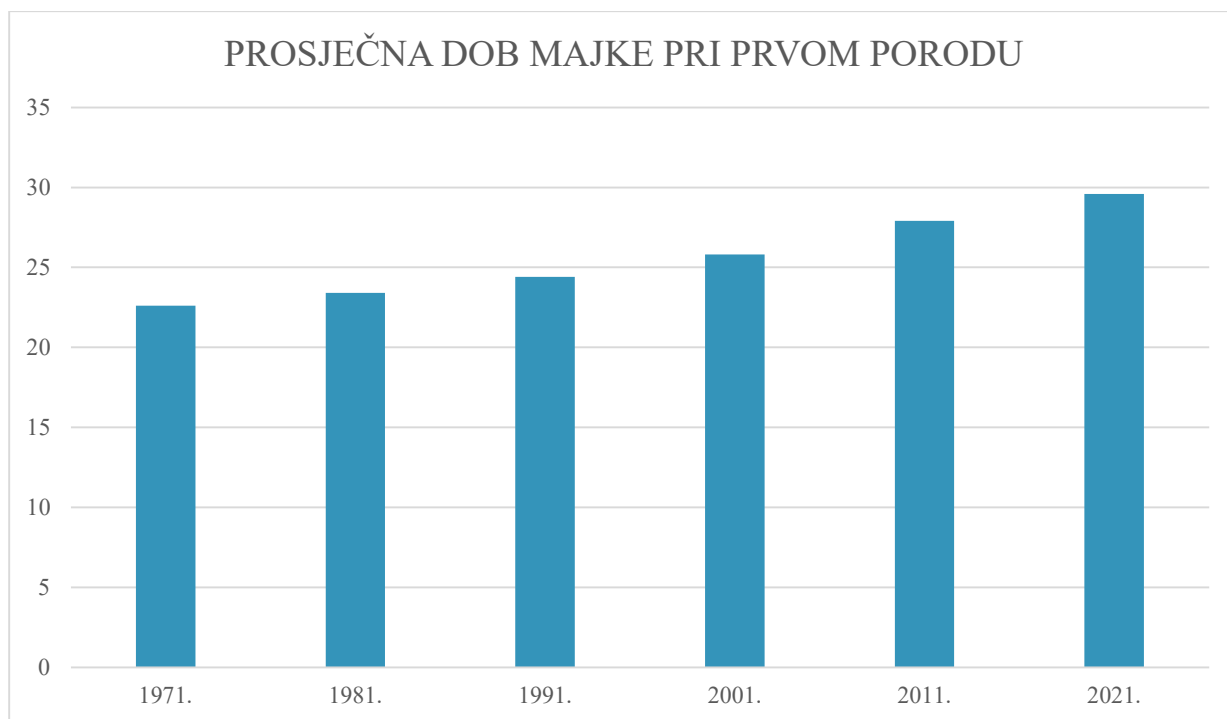
Izvor: Izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58059>, [pristupljeno: 17.7.2024.]

Iz prikazanog grafikona moguće je uočiti prirodno kretanje stanovništva Hrvatske od 2013. do 2022. godine te je moguće vidjeti kako Hrvatska kontinuirano bilježi veći broj umrlih nego živorođenih. Živić (2007) navodi kako je Hrvatska sve više depopulacijsko i emigracijsko područje, a to utječe na negativne demografske trendove i nepovoljna prirodna kretanja. U vidu demografske analize bitno je spomenuti i prosječnu starost majki prilikom prvog poroda te stopu totalnog fertiliteta. Prema Državnom zavodu za statistiku (2023) stopa totalnog fertiliteta određuje se kao prosječan broj živorođene djece koju bi žena rodila tijekom svoje fertile dobi, odnosno od 15 do 49 godine života.

Na razini Hrvatske, u 2021. godini, stopa totalnog fertiliteta iznosila je 1,58 što je, kada se uspoređuje sa stanjem u EU, vrlo blizu prosječne vrijednosti koja iznosi 1,53. Prema

spomenutom pokazatelju, najviše živorođene djece u fertilnoj dobi rodilo bi se u Francuskoj (1,85), a najmanje na Malti, odnosno 1,13 (Državni zavod za statistiku, 2023).

Grafikon 5 Prosječna dob majke u Hrvatskoj prilikom prvog poroda, razdoblje od 1971. do 2021. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/majcin-dan/1542> , [pristupljeno:17.7.2024.]

Iz Grafikona 3 mogu se vidjeti podaci o prosječnoj dobi majke pri prvom porodu te je moguće uočiti kako prosječna starost majke kontinuirano raste od 1971. do 2021. godine. Naime, prosječna starost je 1971. godine iznosila je 22,6 godina dok u 2021. godini dob raste na 29,6 godina. Žene se u današnje vrijeme sve kasnije odlučuju upustiti u majčinstvo zbog nekoliko različitih razloga. Prvenstveno, danas žene više vremena provode u procesu obrazovanja što samo po sebi odgađa početak majčinstva. Posljedično, stjecanje visokih kvalifikacija ženama olakšava ravnopravni ulazak na tržište rada te dolaze do boljih pozicija što umanjuje ekonomsku neizvjesnost, ali ujedno odgađa roditeljstvo. U suvremenom društvu, žene, ali i

mlađe populacije općenito, prvo nastoje steći financijsku stabilnost pa onda osnovati obitelj (University of Southampton, 2012).

4.6. Analiza mehaničkih kretanja stanovništva Hrvatske

Pojam mehaničkog kretanja stanovništva, odnosno migracija može se objasniti kao orijentiranost stanovništva prema prostornim kretanjima koja za primarni cilj imaju poboljšanje uvjeta života, ali i političkih i socijalnih uvjeta uz sustavno ostvarivanje onih mogućnosti koje do sada nisu bile na raspolaganju. Akademkinja Wertheimer-Baletić (1999) naglašava kako je pojam migracije stanovništva nije jednostavno odrediti i definirati zbog visokog stupnja kompleksnosti. Prilikom svakog novog pokušaja definiranja migracija dolazi do nekoliko različitih definicija i tipologija što je uvjetovano kriterijem koji je uzet u obzir prilikom kreiranja definicije.

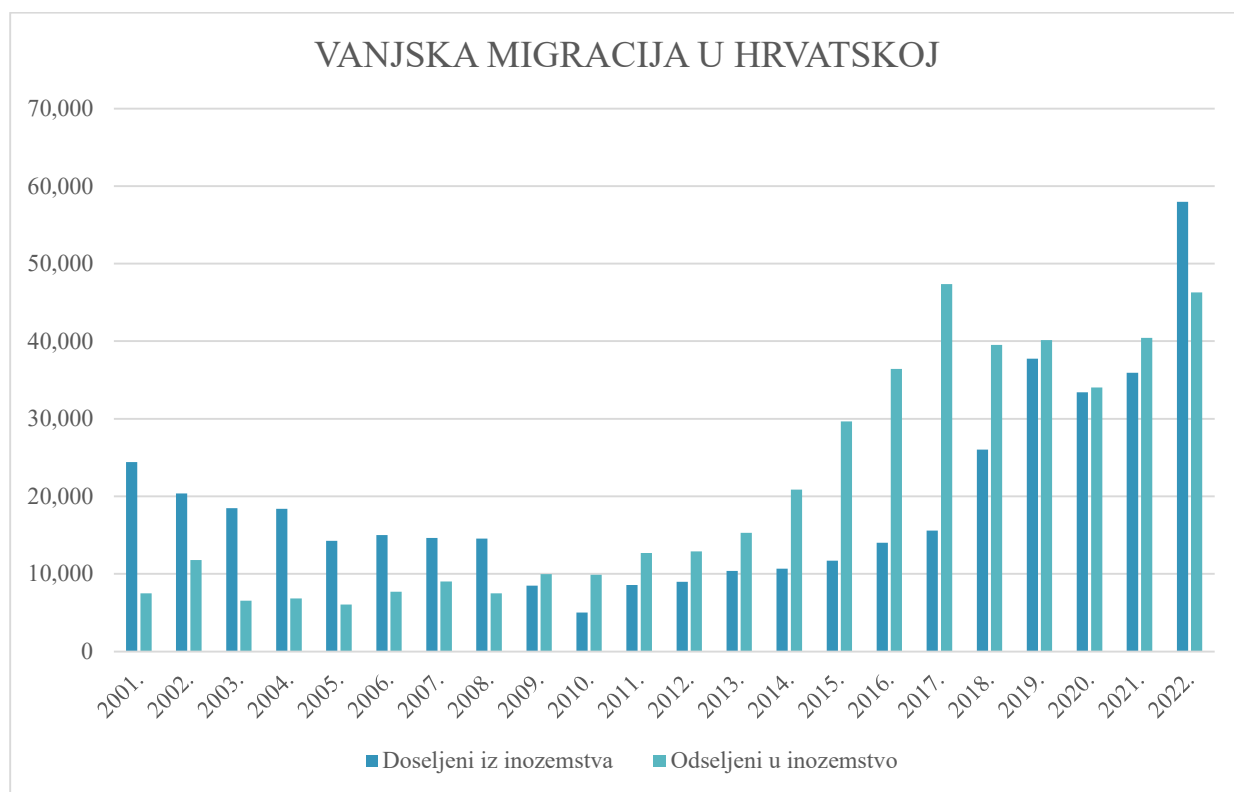
U skladu s navedenim, Obadić i Tica (2016) naglašavaju kako je migracija, uz procese prirodnih kretanja stanovništva, temeljna komponenta koja određuje ukupan broj stanovnika na određenom području. Važno je napomenuti kako migracije nisu prirodno uvjetovane, a uzroci migracija su najčešće ratovi, siromaštvo te nemogućnost pronalaska zaposlenja što su zapravo svojevrsne prirodne reakcije na stanje u zemlji. Posljedice migracija mogu imati pozitivne ili negativne posljedice na državu podrijetla, ali i na zemlju koja je primateljica. Prilikom navođenja pozitivnih posljedica ističe se popunjavanje upražnjenih radnih mjesta na poslovima koji se obavljaju sezonski te priljev mlađeg stanovništva što djeluje prosperitetno na dobnu konstrukciju države. U ovom je kontekstu važno napomenuti kako migracije djeluju pozitivno i onda kada posreduju prilikom stvaranja poslovnih mreža. Za one zemlje odredišta, migracije pomažu prilikom reduciranja negativnih demografskih kretanja te pridonose u vidu opskrbljivanja tržišta rada traženim ljudskim resursima (Skupnjak-Kapić, 2008).

U razdoblju 2008. i 2009. godine, Hrvatsku je u velikoj mjeri zahvatila ekonomska kriza te se u navedenom razdoblju uočava značajno iseljavanje Hrvata, ali i stranih radnika iz Hrvatske. Kao potisni faktori djeluju ekonomska kriza, uvećana stopa nezaposlenosti koju ujedno prati rast udjela visoko obrazovanog stanovništva. Lajić (2002) u skladu s navedenim, ističe kako su vanjske migracije najznačajnije na području Hrvatske, a ovisno o udaljenosti iste se dijele na:

- vanjske migracije koje obuhvaćaju prostor EU,
- vanjske migracije koje obuhvaćaju prostor bivše Jugoslavije.

Prema Lajiću (2002) ratne okolnosti, uvećana stopa nezaposlenosti te sve veći udio visoko obrazovanih u ukupnoj strukturi stanovništva djeluju kao potisni faktor prilikom migracija stanovništva, posebno onda kada se radi o mlađoj populaciji. Prema podacima o vanjskim migracijama za Hrvatsku, u 2020. godini doselilo se 33 414 osoba, dok je odselilo 34 060 osoba. Prema Državnom zavodu za statistiku (2022) iz inozemstva se u 2020. godini doselilo 25,3 % osoba s hrvatskim državljanstvom dok je stranaca bilo 74,7%. S druge strane, u istoj godini, iz Hrvatske se odselilo 61,4% Hrvata i 38,6 % osoba sa stranim državljanstvom.

Grafikon 6 Prikaz vanjskih migracija u Hrvatskoj u razdoblju od 2001. do 2022. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/>, pristupljeno: [16.7.2024.]

Prema podacima prikazanim u Grafikonu 4 može se primijetiti kako je proces iseljavanja počeo rasti u značajnoj mjeri poslije velike financijske krize koja je početak imala u 2008. godini.

Kada je Hrvatska postala punopravna članica EU trend iseljavanja stanovništva ubrzao se u značajnoj mjeri. Bitno je istaknuti kako je do kulminacije trenda iseljavanja došlo u 2017. godini te je tada iz Hrvatske otišlo oko 50.000 ljudi, a od tada se taj broj smanjuje. U 2020. godini iseljavanje pada, a moguće je očekivati kako je tu posredovala i globalna pandemija virusa COVID-19 jer je imala dugoročan učinak na mobilnost te je kreirala stanje visoke neizvjesnosti. Nadalje, 2022. godina je prva godina u promatranom razdoblju gdje je u Hrvatskoj uočen pozitivan migracijski saldo što upućuje na poboljšanje gospodarskih i socijalnih trendova u zemlji što potiče stanovništvo na ostanak i život. Hrvatska je u tom razdoblju zabilježila rast BDP-a u 13 uzastopnih kvartala što je pratio rast iznosa mjesečnih plaća. Isto tako, važno je napomenuti kako je zabilježen značajan rast u broju zaposlenih i smanjenje u broju nezaposlenih, a sve navedeno djeluje kao razlog za ostanak u zemlji (Vlada Republike Hrvatske, 2024).

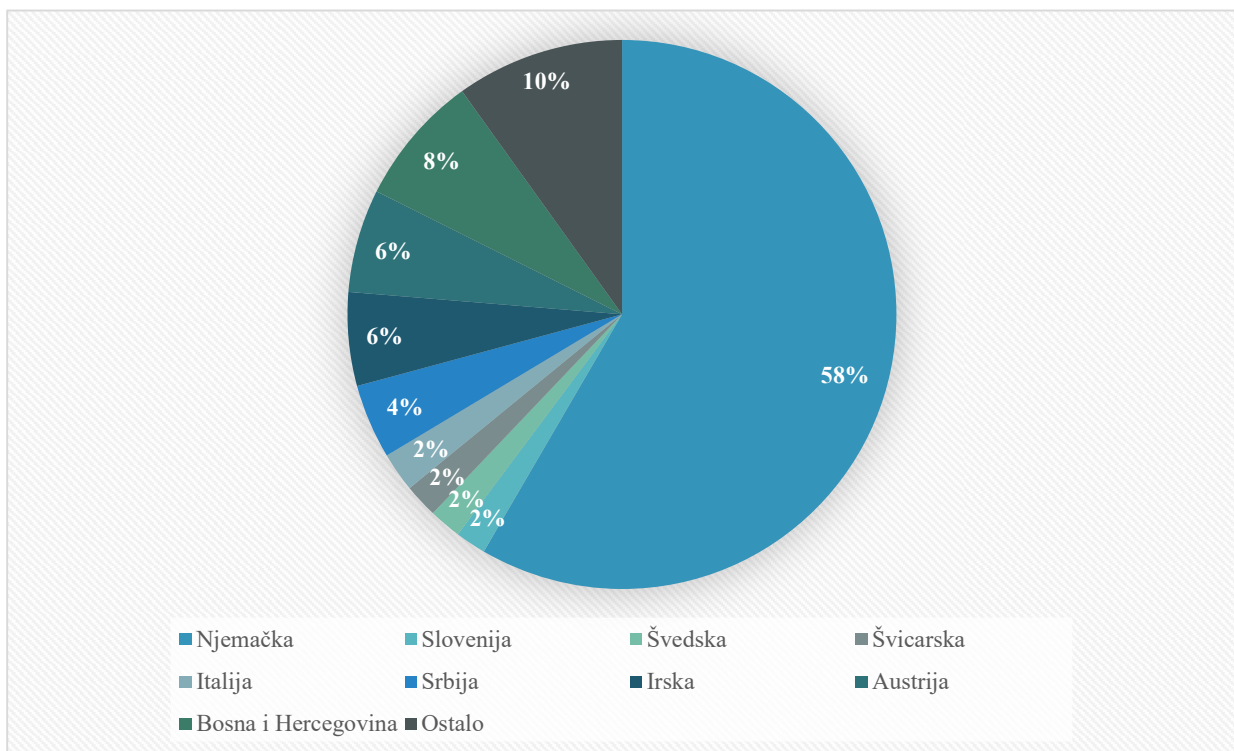
Tablica 3 Vanjska migracija stanovništva prema dobnoj skupini u 2020. godini

STAROST	DOSELJENI IZ INOZEMSTAVA	ODESELJENI U INOZEMSTVO
0-9	1177	2130
10-19	1594	2836
20-29	8744	8287
30-39	4377	7736
40-49	6332	6406
50-59	3888	4068
60 i više	3254	2583

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/9939> , pristupljeno: 15.06.2022.

Iz podataka iz Tablice 4 moguće je uočiti kako su dobne skupine od 20 do 29 i od 30 do 39 godina u najvećoj mjeri sklone migracijama, a upravo te dobne skupine sačinjavaju aktivnu radnu snagu. Migracije mladih u spomenutim dobnim skupinama imaju nekoliko glavnih razloga koji se najprije očituju o socijalnim i ekonomskim faktorima, ali veliku ulogu imaju i individualni ciljevi i potrebe mladih. U vidu ekonomskih razloga migracija mladih najčešće se ističu bolje plaće i životni standard, ali i bolji radni uvjeti. Nadalje, mnogi mladi odlaze u zemlje EU-a zbog stjecanja specijaliziranih obrazovnih kvalifikacija koje nude bolji karijerni razvoj i uvjete (Lamza-Maronić,2012).

Grafikon 7 Hrvatski državljani odseljeni u inozemstvo u 2016. godini prema zemlji u koju su odselili

Izvor: izrada autorice prema podacima Državnog zavoda za statistiku, raspoloživo na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/07-01-02_01_2017.htm, [pristupljeno 17.7.2024.]

Iz priloženog grafikona moguće je vidjeti kako se najviše ljudi iz Hrvatske tijekom navedenog razdoblja odselilo u Njemačku, odnosno radi se o 58,4 %. Zatim slijedi Austrija gdje je otišlo 6,1% Hrvata i Irska sa 5,5%. U Bosnu i Hercegovinu odselilo je 7,7% Hrvata te je u ovom kontekstu moguće pretpostaviti kako se radi o pojedincima koji imaju dvostruko državljanstvo. Zaključno, moguće je istaknuti kako Hrvati svoju zemlju najčešće napuštaju zbog boljih uvjeta na tržištu rada i lakšeg pronalaska zaposlenja. Nastavno na spomenuto, valja istaknuti kako mladi često napuštaju zemlju zbog pronalaska boljih prilika za obavljanje stručne prakse ili zbog usavršavanja u inozemstvu.

Ovaj je Grafikon izuzetno važan zbog nadolazećih dijelova ovog rada gdje će se analizirati i komentirati prilike na hrvatskom tržištu rada te će se provesti usporedba sa zemljama Europske unije u koje Hrvati često odseljavaju.

4.7.Hrvatska demografija u okviru EU27

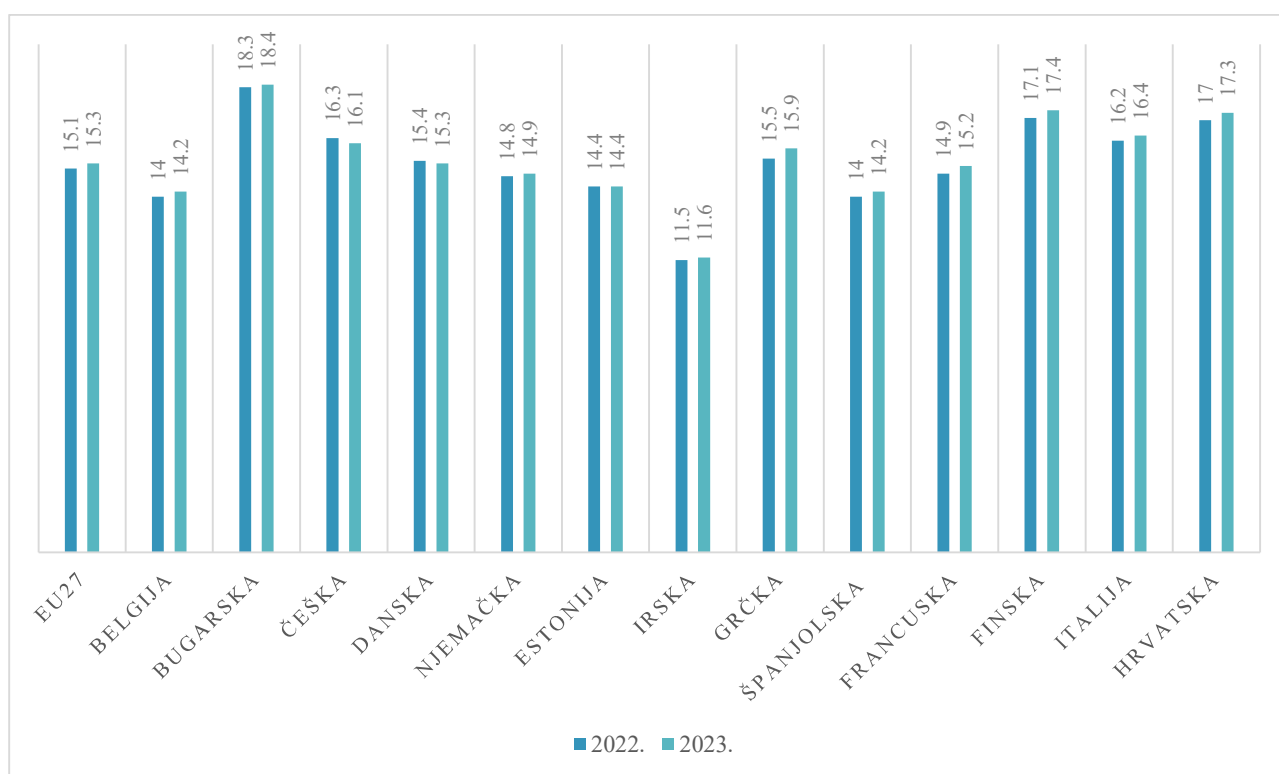
Obzirom da je značajan fokus ovog diplomskog rada usredotočen na provođenje međunarodnog uspoređivanja demografskih pokazatelja Hrvatske i Europske unije, u ovom će se dijelu temeljne demografske odrednice Hrvatske staviti u okvir EU27 kako bi se dobio adekvatan uvid u demografske prilike cjelokupne EU i kako dobio adekvatan odgovor na pitanje kako točno „stoji Hrvatska“. Prema Europskoj komisiji (2023) na području EU demografske promjene vrše izravan utjecaj na:

- **Tržište rada** – obzirom da dolazi do stalnog smanjivanja broja radno sposobnih radnika na području Europe, javlja se potreba za uključivanjem većeg broja radnika na tržište rada kako bi se zadržala adekvatna razina produktivnosti uz pomoć pripadajućih tehnoloških rješenja
- **Zapošljavanje** – životni vijek ljudi je duži, ali dolazi do veće fluktuacije na radnim mjestima, pogotovo među mladom populacijom
- **Pružanje usluga skrbi** – za značajan broj starijeg stanovništva javlja se potreba za uslugama socijalne i zdravstvene skrbi te se u skladu s tim dovodi u pitanje financiranje navedenih usluga
- **Demografsku ravnotežu** – važno je uočiti kako demografska kretanja nisu istovjetna u svim državama članicama, npr. za neke se očekuje rast, a za neke pad broja stanovnika te stoga treba raditi na uravnoteženju

- **Ruralna područja** – prirodne promjene i mehanička kretanja stanovništva uglavnom u značajnijoj mjeri zahvaćaju ruralna područja u odnosu na urbana
- **Položaj Europskog kontinenta na svjetskoj razini** – ističe se važnost suradnje sa svim drugim zemljama kako bi se omogućila dugoročna sigurnost i održiva konkurentnost jedinstvenog europskog tržišta

U prethodnim je dijelovima rada objašnjen utjecaj demografskog starenja stanovništva te je rečeno kako spomenuta pojava ima značajan utjecaj na tržište rada, potrošnju i štednju, ali i na cjelokupni mirovinski sustav neke zemlje. Upravo iz tog razloga, u ovom dijelu rada biti će prikazana usporedba udjela stanovništva prema dobi u Hrvatskoj, odabranim zemljama EU te prosjek EU27.

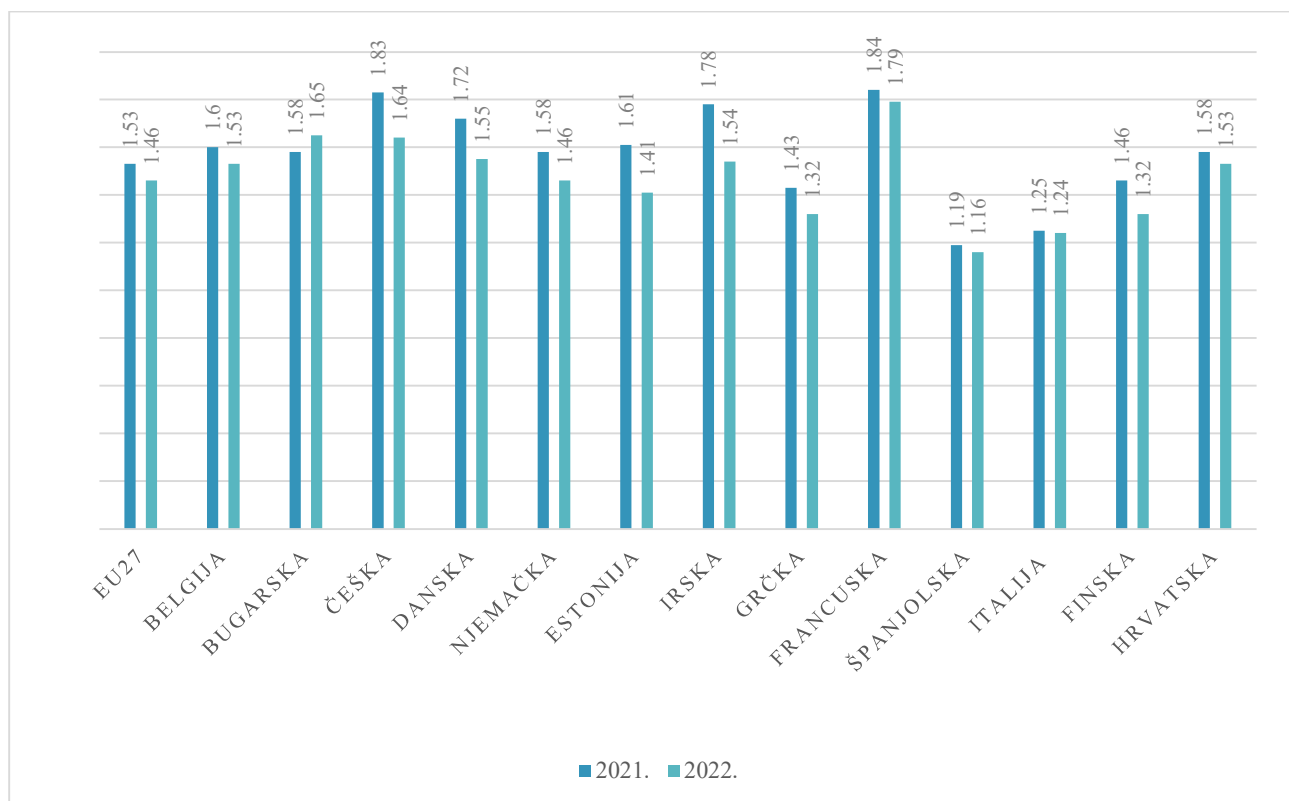
Grafikon 8 Udio stanovništva koje pripada dobnoj skupini od 65 do 79 godina za odabrane zemlje EU u razdoblju od 2022. i 2023. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima s Eurostata, raspoloživo na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00010/default/table?lang=en&category=t_d_emo.t_demo_ind, [pristupljeno: 22.7.2024.]

Prikazani grafikon prikazuje udio stanovništva starosne dobi od 65 do 79 godine za zemlje Europske unije, uključujući Hrvatsku te prosjek EU27. Nadalje, moguće je uočiti kako se na razini EU27 udio stanovništva spomenute dobne skupine uvećao s 15,1 % na 15,3 % u 2023. godini. Od zemalja prikazanih u grafikonu, jedino je Češka zabilježila smanjenje udjela stanovništva spomenute navedene starosne dobi. S druge strane, Hrvatska je zabilježila porast sa 17% na 17,3%. U usporedbi sa EU27, Hrvatska ima bilježi 2% više udjela populacije navedene dobi.

Grafikon 9 Ukupna stopa fertiliteta za odabrane zemlje EU u razdoblju od 2021. do 2022. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Eurostata, raspoloživo na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199_custom_12240909/default/table?lang=en, pristupljeno: [22.7.2024.]

U Grafikonu su prikazani podaci o stopi ukupnog fertiliteta za odabrane zemlje Europske unije, uključujući EU27 prosjek te Hrvatsku kako bi se podaci mogli usporediti i vidjeti kako Hrvatska

stoji u odnosu na druge zemlje. Stopa ukupnog fertiliteta pokazuje prosječan broj djece koje žena može roditi tijekom svoje fertile dobi koja se najčešće smatra dobi od 15 do 49 godine života. Iz Grafikona je moguće vidjeti kako je ovaj pokazatelj u 2022. godini najviši u Francuskoj (1,79) i Češkoj (1,74). S druge strane, u Hrvatskoj je 1,53 dok EU27 bilježi 1,46 što znači da je Hrvatska malo iznad prosjeka (Eurostat, 2024).

U skladu s grafički prikazanim podacima valja napomenuti kako trenutno u tijeku značajna demografska preobrazba cjelokupne EU. Europska komisija prepoznaje važnost demografije i utjecaja koji ista vrši na sve spektre života stanovništva te u skladu s tim predlaže cjelovita implementacijska rješenja. Građani Europske unije žive zdravije i duže nego što je to bilo u prošlosti te stoga politike EU-a trebaju biti usmjerene na buduće demografske trendove i poticanje prilagođavanja na društvo koje ima izraženu karakteristiku dugovječnosti. Komisija je Europskim Vijećem iz lipnja 2023. pozvana da se aktivno uključi u predlaganje mjera, instrumenata i politika koje će pomoći državama članicama prilikom spretnog suočavanja sa svim budućim demografskim izazovima koji utječu na budućnost konkurentne prednosti cijelog Europskog kontinenta. U skladu s navedenim Europska komisija je donijela asortiman instrumenata koji se odnose na demografiju, a primarno su zasnovani na iskustvima iz svih država članica te sadržavaju pristup demografskim promjenama koji je temeljen na četiri glavna elementa:

- Potpora roditeljima prilikom adekvatnijeg koordiniranja obiteljskih težnji i poslovnih obveza s posebnim naglaskom na cjeloviti pristup adekvatnoj zdravstvenoj i odgojno - obrazovnoj skrbi koja je preduvjet postizanja uravnoteženja u području poslovnog i privatnog života,
- Pružanje izravne i sustavne podrške mladim generacijama prilikom generiranja napretka u obrazovanju, razvijanju vještina i kompetencija koje će im u budućnosti omogućiti bolju participaciju na tržištu rada, ali i pristupačnom stanovanju,
- Aktivno osnaživanje starijih generacija kako bi se zaštitila njihova prava i dobrobit u vidu postizanja bolje kvalitete življenja prilikom ravnopravnog sudjelovanja na tržištu rada,
- Kontinuirano suočavanje s problemom manjka radne snage pomoću koordiniranja zakonitih migracija koje prvenstveno služe kao dopunjavanje iskorištavanja majka ljudskog kapitala s područja Unije (Europska komisija, 2023).

5. DEMOGRAFSKE PROMJENE I TRŽIŠTE RADA

Kada se govori o tržištu rada, može ga se nazvati jednim od najsloženijih i najosjetljivijih postojećih tržišta, a odnosi se na cjelokupnu ponudu i potražnju za radnom snagom u određenoj zemlji. Ponudu na tržištu rada sačinjavaju radnici dok potražnju kreiraju poslodavci. Moguće je zaključiti kako je tržište rada mjesto gdje radnici traže odgovarajuće zaposlenje dok s druge strane poslodavci traže radnike koji odgovaraju potrebama njihovog poslovnog subjekta (Smith, 2020). Tržište rada svakako se može nazvati temeljnim segmentom strukture svakog gospodarstva jer ostvaruje izravan utjecaj na postizanje produktivnosti, socijalne stabilnosti te ekonomskog rasta neke zemlje (Benić, 1995).

Za ponudu rada moguće je reći kako čini neusporedivo složeniju strukturu u odnosu na ponudu proizvoda i usluga na pripadajućim tržištima. Nadalje, raspoloživi radnici na tržištu rada, razlikuju se prema svojim sposobnostima, obrazovanju, kompetencijama i aspiracijama. Na tržište rada utječe ekonomski ciklus, tehnološke promjene koje uzrokuju sve veću digitalnu transformaciju i automatizaciju i globalizacija koja omogućava međunarodnu suradnju i često uzrokuje migracije radne snage. Nadalje, tržište rada ističe se kao jedan od najkvalitetnijih pokazatelja realnog stanja u kojoj se nalazi ekonomija određene zemlje, budući da je cilj svake zemlje omogućiti što veće blagostanje i bolji životni standard cijelom stanovništvu (Smith, 2020). Hrvatska gospodarska komora (2016) navodi kako su temeljni pokazatelji tržišta rada:

- stopa nezaposlenosti,
- stopa zaposlenosti,
- stopa aktivnosti stanovništva,
- udio dugotrajno nezaposlenih,
- udio vrlo dugotrajno nezaposlenih,
- prosječno trajanje duljine radnog vijeka,
- stopa nezaposlenosti mlade populacije.

Kod definiranja tržišta rada kao strukture koja ima ključnu ulogu prilikom kreiranja stabilne gospodarske slike u nekoj zemlji, bitno je spomenuti djelovanje politika i institucija na tržištu rada. Kada se radi o uvjetima postojeće nezaposlenosti, njihov ključni zadatak je pozitivno utjecanje na reduciranje pojavnosti nezaposlenosti te smanjivanje neravnopravnog položaja ranjivih skupina prilikom zapošljavanja. Ranjive skupine najprije su osobe koje prvi puta traže zaposlenje te nemaju radno iskustvo, osobe starije životne dobi koje su i dalje radno sposobne,

te žene i osobe koje su neko određeno vrijeme izbivale s tržišta rada zbog privatnih ili zdravstvenih razloga. U skladu s navedenim, uloga politika i institucija na tržištu rada primarno se očituje kroz promociju nacionalne i sektorske ravnopravnosti koja će ujedno rezultirati uvećanjem produktivnosti rada. Pod institucijama koje djeluju u sklopu tržišta rada ponajprije se podrazumijevaju sindikati, radnička udruženja i vijeća, ali veliku ulogu ima i uključenost radnika u odbore, različite i udruge poslodavaca koji su temelj suvremene ekonomije i gospodarstva (Obadić i Tica, 2016).

Prilikom analiziranja i komentiranja demografskog starenja stanovništva, bitno je spomenuti kako, iako većina istraživanja dokazuje kako individualna produktivnost opada uslijed procesa starenja, postoje novija istraživanja koja pokazuju kako se takav proces može smanjiti putem ciljanih obuka (Ball i suradnici, 2002). Također, moguće je istaknuti kako je dokazano da fizičke sposobnosti opadaju u starijoj dobi, ali one postaju manje značajne u suvremenom i modernom ekonomskom okruženju. Osobe koje su starije od pedeset godina, mogu postati manje poduzetnički i inovativno orijentirane, ali i dalje raspolažu sa značajnim zalihama ljudskog kapitala, odnosno iskustva koje je neprocjenjiv resurs prilikom održavanja stabilnog funkcioniranja poslovnih organizacija suvremenog društva (Tichy, 2008).

Zaključno, potrebno je istaknuti kako istraživanja o razini individualne produktivnosti ukazuju da zaposlenici starije dobi mogu ostati visoko produktivni u onim područjima poslovanja koja iznimno dobro poznaju zbog godina iskustva, ali njihova razina produktivnosti može se ugroziti uvođenjem novih tehnologija koje često mogu djelovati kompleksno i izazovno za svladavanje (Baltes i Lindenberger, 1997).

Kada se govori o povezanosti tržišta rada s demografijom, moguće je reći kako između njih postoji visoka razina povezanosti jer demografski trendovi kao što je starenje stanovništva imaju direktan učinak na cjelokupnu ponudu radne snage. Kako populacija neke zemlje stari, istovjetno se smanjuje broj radno sposobnih što posljedično vrši pritisak na tržište rada u vidu raspoloživih radnika.

U skladu s navedenim podacima iz prethodnih istraživanja, u daljnjem dijelu rada, bit će objašnjen učinak demografskih promjena na tržište rada te će se analizirati struktura hrvatskog i europskog tržišta rada.

5.1. Analiza utjecaja demografskih promjena na tržište rada Republike Hrvatske

Na svakom tržištu rada, pa tako i na hrvatskom postoje određene nesavršenosti te se uvijek može zabilježiti određena razina nezaposlenosti, a u odnosu ponude i potražnje za radnicima nije prisutan savršeno usklađen odnos. Jedan od većih problema koji je prisutan na hrvatskom tržištu rada odnosi se na relativno visoku pojavnost strukturne nezaposlenosti koja se odnosi na nemogućnost pronalaska zaposlenja jer su određena zanimanja zastarjela zbog visokog napretka tehnologije. Nadalje, neka su zanimanja suficitarna, dok su određena deficitarna te poslodavci ne mogu pronaći adekvatnu radnu snagu za ta zanimanja. U vidu ukupne stope aktivnosti, kada se uspoređuju trendovi u Hrvatskoj i EU moguće je uvidjeti kako je ista u konstantnom rastu u zemljama koje su starije članice EU-a dok u Hrvatskoj kontinuirano pada i upućuje na pojavnost negativnih demografskih trendova.

Nasuprot opisanom, kada se radi o stopi aktivnosti žena u Hrvatskoj, može se zabilježiti porast od 1990-ih, odnosno godina koje su zahvaćene Domovinskim ratom. Do ove pojave dolazi zbog toga što su žene za vrijeme ratnih zbivanja bile prisiljene uključiti se u poslove koje su do tada pretežno radili muškarci. Uz navedeno, do povećanja stope aktivnosti žena na hrvatskom tržištu rada dolazi i zbog značajnog rasta u broju žena koje su stekle više ili visoko obrazovanje, ali javlja se i trend manjeg broja djece u obiteljima (Obadić i Tica, 2016). U ovom je kontekstu bitno napomenuti kako je hrvatsko tržište rada suočeno sa nezaposlenošću mladih u dobi od 20 do 34 godine. Za mlade osobe, prijelaz iz obrazovnog sustava izazovno je i nimalo jednostavno razdoblje koje traje do pronalaska prvog stalnog zaposlenja ili pripravništva.

Bilić i Jukić (2014) u skladu s navedenim ističu kako je upravo problematika nezaposlenosti mladih osoba jedan od glavnih elemenata koji uzrokuju bojazan kod kreatora demografskih politika još od sredine sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Stopa nezaposlenosti prisutna je u većoj mjeri kod mladih u usporedbi s drugim dobnim skupinama, a do ove pojave dolazi zbog toga što je nezaposlenost mladih osjetljivija na promjene u poslovnim ciklusima.

Bedenković (2017) ističe kako se Hrvatska, u vidu usporedbe s drugim zemljama EU u kontekstu problematike nezaposlenosti mladih, može ubrojiti u kategoriju „slabi, ali se popravljaju“, gdje se također nalaze Cipar i Španjolska, a u vidu stope NEET (mlade osobe koje nisu zaposlene, nisu uključene u proces obrazovanja ili neki oblik osposobljavanja i usavršavanja) skupine, Hrvatska se svrstala u grupu koja je opisana kao „u kritičnoj situaciji“, uz Bugarsku, Italiju i Rumunjsku.

Tablica 4 Radno sposobno stanovništvo u Republici Hrvatskoj prema aktivnosti i spolu od 2017. do 2020.

(u tis.)	2019.				2020.			
	I.-III.	IV.-VI.	VII.-IX.	X.-XII.	I.-III.	IV.-VI.	VII.-IX.	X.-XII.
RADNO SPOSOBNO STANOVNIŠTVO	3523	3520	3518	3516	5514	3512	3511	3510
AKTIVNO STANOVNIŠTVO	1797	1786	1807	1805	1772	1783	1814	1799
ZAPOSLENI	1661	1678	1704	1675	1949	1688	1678	1634
NEZAPOSLENI	136	108	103	129	123	115	135	165
NEAKTIVNO STANOVNIŠTVO	1725	1734	1711	1711	1742	1730	1697	1711

Izvor: izrada autorice prema podacima Hrvatskog zavoda za statistiku, raspoloživo na: https://podaci.dzs.hr/media/b1zn0gb2/si-1691_rezultati-ankete-o-radnoj-snazi-hrvatska-2020-europa-2020.pdf, [pristupljeno: 21.7.2024.]

Podaci iz tablice prikazuju radno sposobno stanovništvo, aktivno stanovništvo, broj zaposlenih, nezaposlenih te neaktivno stanovništvo u Hrvatskoj prema tromjesečjima u razdoblju od 2019. do 2020, godine. Moguće je uočiti kako se radno sposobno stanovništvo nije promijenilo i ostalo je relativno stabilno tijekom ovog razdoblja. S druge strane, kod aktivnog stanovništva koje uključuje osobe koje su zaposlene i nezaposlene koji traže posao pokazuje manje fluktuacije koje se mogu objasniti sezonskim zapošljavanjem ili događajima kao što je bila pandemija koja je snažno zahvatila Hrvatsku, ali i cijeli svijet tijekom 2020. godine. Podaci o broju zaposlenih također variraju kroz prikazana tromjesečja što se može objasniti sezonskim zapošljavanjem u turizmu, građevini, poljoprivredi. Varijacije u brojevima aktivnog

stanovništva variraju što se može objasniti promjena koje uzrokuju umirovljenja i završavanje studija, odnosno završetak obrazovanja i početak životnog razdoblje koje krasi aktivna i ravnopravna participacija na tržištu rada.

5.2. Analiza utjecaja demografskih promjena na tržište rada Europske unije

Tržište rada Europske unije često se smara tržištem koje ima približno idealne karakteristike koje omogućavaju relativno lak pronalazak zaposlenja što često potiče mlade i obrazovane pojedince da napuste svoju matičnu zemlju i potraže bolje prilike za zaposlenje u razvijenijim i naprednijim zemljama. U stvarnosti, situacija nije idealna te je tržište rada Europske unije suočena sa izazovima koji se očituju kroz demografsko starenje i manjak kvalificirane radne snage. Kada se promatra radna snaga država koje su punopravne članice EU, moguće je uočiti kako Nijemci u najmanjem broju slučajeva traže zaposlenje u drugim državama članicama EU. Nasuprot tome, Irci, Rumunji i Portugalci su u velikoj mjeri skloni potražiti posao izvan granica matične zemlje. Članstvo u EU zemljama članicama treba omogućiti približno savršenu mobilnost radne snage te ujedno i bolju integraciju tržišta rada što će u konačnici povoljno djelovati na stopu nezaposlenosti (Krugman, 2012).

Tablica 5 Slika Europskog tržišta rada koja uključuje podatke o zaposlenosti i nezaposlenosti za razdoblje od 2008. do 2015. godine

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
ZAPOSLENOST								
EU – 28	70,30	69,00	68,60	68,60	68,40	68,40	69,20	70,10
EU – 27	70,30	69,00	68,60	68,60	68,50	68,50	69,30	70,10
NEZAPOSLENOST								
EU-28	7,00	9,00	9,60	9,70	10,50	10,90	10,20	9,40
EU-27	7,00	9,00	9,60	9,60	10,40	10,80	10,20	9,40

Izvor: izrada autorice prema podacima preuzetih sa stranice Europske komisije, raspoloživo na:

https://ec.europa.eu/info/index_hr, pristupljeno: [21.07.2024.]

Iz tablično prikazanih podataka uočava se smanjenje postotka zaposlenosti u grupi EU-28. Nadalje, početkom 2014. godine se javlja blagi porast zaposlenosti dok se u 2015. spomenuti pokazatelj vraća na razinu koja je zabilježena 2008. godine, odnosno prije nego što je nastupila globalna ekonomska i financijska kriza.

Zaključno, lako je uočiti kako starenje stanovništva predstavlja brojne izazove pred kreatore politika na tržištu rada te će se stoga države morati prilagoditi nastalim demografskim promjenama kroz privlačenje školovanih i educiranih imigranata. Nadalje, države će morati kreirati politike koje će motivirati i aktivirati ljude koji uopće ne rade i ne traže posao, ali morati će veliku pažnju pridati i cjeloživotnom obrazovanju radne snage kako si se uspješno prilagodili spomenutim trendovima koje čine značajan izazov velikom broju europskih država, a ujedno i Hrvatskoj (Bjelanković, 2018).

6. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROMJENA NA MIROVINSKI SUSTAV

Mirovinski sustav ističe se kao jedan od ključnih alata svakog državnog sustava, odnosno svake države koja svojim građanima nastoji osigurati financijsku sigurnost i egzistenciju jednog dana kada se umirove, odnosno onda kada se više ne budu ubrajali u skupinu radno sposobnog stanovništva ili budu primorani prestati raditi zbog izvanrednih situacija kao što su stanje teško narušenog zdravstvenog stanja ili invaliditet. Općenito, mirovinski sustavi mogu se kategorizirati u javne (kojima upravlja država) i privatne (kojima upravlja poslodavac ili pojedinci). Ključna je zadaća mirovinskog sustava osiguravanje stabilnog izvora prihoda spomenutim skupinama ljudi, a ponajprije osobama starije životne dobi. Upravo iz navedenih razloga, mirovinski je sustav temeljni preduvjet prilikom postizanja gospodarske stabilnosti neke zemlje. Većina država ima takav državni sustav socijalnog osiguranja koji se financira iz poreza na plaće, a namijenjen je zamjeni dijela prihoda prije umirovljenja pojedinca na temelju njihove povijesti zarada. Stabilnost države uvjetovana je raspoloživom radnom snagom koja doprinosi kroz potrošnju svojega dohotka i plaćanje poreza i prireza jer se na taj način doprinosi državnom proračunu kako zemlja ne bi bila primorana na postupak zaduživanja (Bejaković, 2019). Prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, u Hrvatskoj, sustav mirovinskog osiguranja čine tri stupa, a to su:

- Obvezno mirovinsko osiguranje koje se temelji na generacijskoj solidarnosti,
- Obvezno mirovinsko osiguranje koje se temelji na individualno kapitaliziranoj štednji,
- Dobrovoljno mirovinsko osiguranje na temelju individualne kapitalizirane štednje.

Vlade kontinuirano rade na tome da svoje mirovinske sustave učine održivijim, često prilagodbom formula za naknade ili stopa doprinosa. Naime, postoji globalni trend prema planovima definiranih doprinosa, prebacujući odgovornost za mirovinsku štednju s poslodavaca na pojedince. Tako, primjerice Puljiz (2012) ističe ravnomjernu preraspodjelu potrošnje obitelji i pojedinaca kao jednu od osnovnih odrednica mirovinskog sustava koja pomaže prilikom kreiranja dugoročne financijske stabilnosti te ima pozitivne utjecaje na životni standard zemlje. Mirovinski sustav se nužno mora razvijati i mijenjati prvenstveno zbog prilagodbe na demografske promjene, ali isto tako se mora prilagođavati ekonomskim uvjetima i promjenama politike kako bi se osiguralo da može zadovoljiti buduće potrebe umirovljenika. Puljiz (2012) u skladu s navedenim, navodi kako se važnost mirovinskog sustava ogleda u sljedećim točkama:

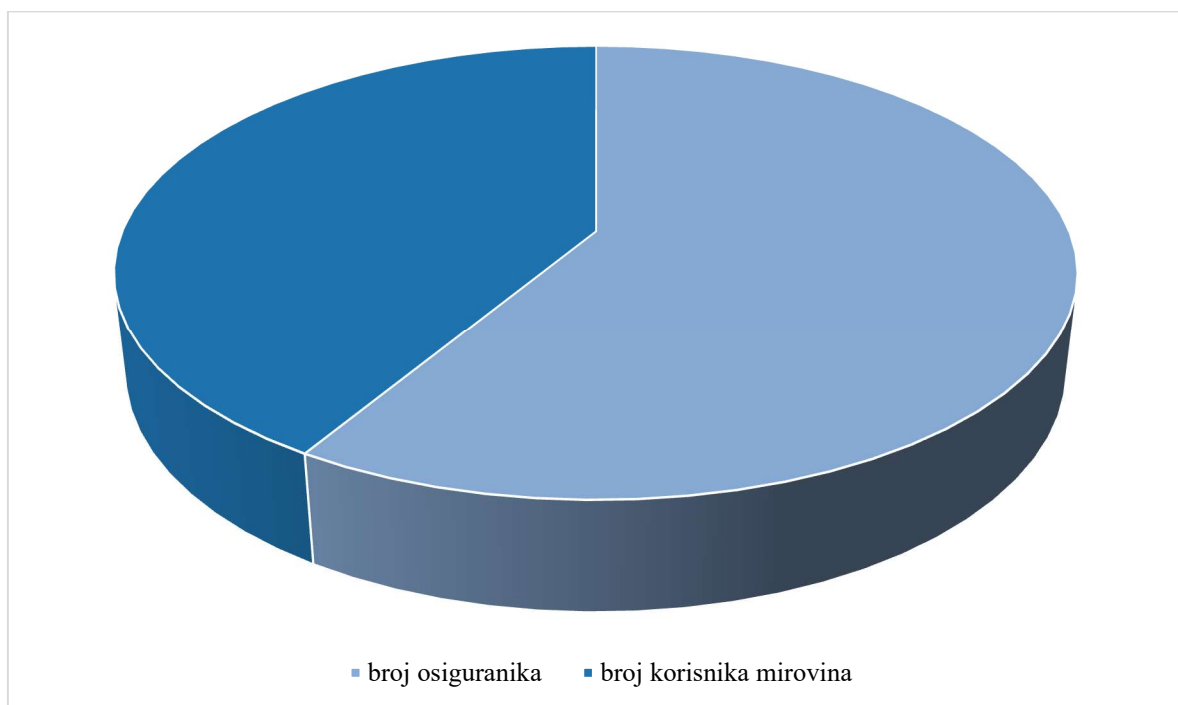
- mirovinska davanja vrše izravan utjecaj na kvalitetu života cjelokupnog stanovništva neke zemlje,
- na mirovine se troši značajan dio BDP-a,
- umirovljeno stanovništvo čini značajan dio cjelokupnog stanovništva te ujedno čini iznimno velik udio glasačkog tijela te u skladu s tim ima značajan utjecaj na ishod izbora, odnosno na političko stanje neke zemlje.

Kako je istaknuto ranije, demografske promjene ostavljaju snažan i iznimno značajan utjecaj na razvoj i strukturiranost mirovinskog sustava Hrvatske. Manji broj rođenih znači da će manje ljudi ući u radnu snagu u nadolazećim desetljećima, pogoršavajući problem omjera ovisnosti. To ograničava skup uplatitelja doprinosa u mirovinske sustave, dovodeći u pitanje održivost tih sustava. Primarno, u vidu demografskih odrednica na mirovinski sustav utječe starenje stanovništva, odnosno povećanje broja umirovljenika što vrši pritisak na mirovinski sustav jer to upućuje na to da se sve više ljudi mora zaposliti. Detaljnije, s većim brojem umirovljenika u odnosu na radno sposobno stanovništvo, manje je radnika koji bi uzdržavali svakog umirovljenika kroz doprinose, stavljajući pritisak na mirovinske sheme tekućeg financiranja u kojima sadašnji radnici financiraju umirovljenike. Nadalje, iznimno je bitno istaknuti kako se u suvremenom društvu povećava očekivani životni vijek pa umirovljenici kroz duži vremenski period primaju mirovine što djeluje dodatno opterećujuće na mirovinski sustav. Kada broj starijih osoba raste, a istovremeno dolazi do smanjenja mladih osoba koje su aktivne na tržištu rada, na razini cijele Europe javlja se pitanje održivosti mirovina (Vlada Republike Hrvatske, 2023). Također, niska stopa nataliteta ostavlja dugoročne posljedice na demografsku strukturu pa tako i na mirovinski sustav jer sve manje osoba ulazi na tržište rada, odnosno javlja se manji broj zaposlenih osoba kroz manji priljev doprinosa. Kako se očekivani životni vijek produljuje, ljudi mogu odlučiti ili biti zamoljeni da rade dulje kako bi osigurali odgovarajuću uštedevinu za mirovinu, što utječe na to kako i kada pojedinci koriste mirovinske fondove. Ono što također utječe na odnos između osiguranika i umirovljenih osoba je i emigracija, posebice mladih i obrazovanih ljudi jer se na taj način smanjuje radna snaga neke države. U ovom je kontekstu bitno spomenuti i sivu ekonomiju jer ista negativno utječe na mirovinski sustav jer se na taj način smanjuju prihodi i doprinosi stoga je potrebno aktivno raditi na reduciranju aktivnosti sive ekonomije (Vukorepa, 2012).

U suvremeno se doba, zbog značajne razine zabrinutosti za održivost i stabilnost mirovinskog sustava u Hrvatskoj, u velikoj mjeri ističe nužnost dobrovoljne mirovinske štednje. Isto tako, sa starenjem stanovništva ujedno raste udio depozita na transakcijskim računima te se

istovremeno umanjuje privlačnost oročene i stambene štednje zbog kamatnih stopa (Slavić,2023). Štoviše, okruženja niskih kamatnih stopa, koja su ostala prisutna u mnogim gospodarstvima nakon financijske krize, predstavljaju izazov za mirovinske fondove koji se oslanjaju na ulaganja s fiksnim prihodom kako bi ostvarili povrat. Niži prinosi na obveznice znače da fondovi zarađuju manje na svojim ulaganjima, zbog čega su potrebni ili povećani doprinosi ili smanjena buduća primanja kako bi se održala solventnost.

Grafikon 10 Odnos broja korisnika mirovina i osiguranika u lipnju 2024. godine

Izvor: izrada autorice prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, raspoloživo na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/aktualna-statistika-za-svibanj-2024-isplata-u-lipnju-2024/148> , [pristupljeno:24.7.2024.]

Iz prikazanog grafikona moguće je vidjeti kako je odnos korisnika mirovina i osiguranika 1:1,42 što znači da na 100 umirovljenih osoba dolazi 142 zaposlenih osoba. Na razini Hrvatske, moguće je uočiti napredak u odnosu na 2015. godinu kada je odnos broja korisnika mirovina i osiguranika iznosio 1:1,13. Promjene u sudjelovanju žena u radnoj snazi, kao i varijacije u obrascima zapošljavanja (kao što je posao ili rad na nepuno radno vrijeme), utječu na doprinose mirovinskim sustavima, budući da takvo zapošljavanje možda neće uvijek jednako doprinosti

mirovinskim planovima. Od korisnika mirovina, muškaraca je 46,24% dok je 53,76 % žena. Prosječna ukupna starosna mirovina za korisnike koji su pravo na mirovinu ostvarili prema Zakonu o mirovinskom osiguranu (ne uključujući međunarodne ugovore ugovora) iznosi 585,88 eura, a prosječni udio mirovine u prosječnoj netoplaći u svibnju 2024. iznosi 44,25%. (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2024).

Okviri politike i strukturni dizajn mirovinskih sustava dodatno pridonose pitanjima održivosti. Mnogi mirovinski sustavi razvijeni su u različitim demografskim i ekonomskim uvjetima i nisu adekvatno reformirani kako bi odražavali trenutnu stvarnost. Iako je moguće uočiti poboljšanje u odnosu broja umirovljenika i osiguranika, Nejašmić (2012) naglašava kako je mirovinski sustav Hrvatske dugoročno neodrživ i kako će se troškovi koji se izdvajaju za mirovinska i zdravstvena davanja udvostručiti kroz nekoliko desetljeća. Sa navedenom tvrdnjom, slaže se i Nestić (2008) koji predviđa kako će omjer korisnika mirovina i osiguranika do 2050. godine iznositi 1:1 što je daleko odmiče od idealnog omjera.

Reforma mirovinskih sustava ključna je za osiguravanje ekonomske stabilnosti i financijske sigurnosti stanovništva koje stari. Budući da demografski trendovi i ekonomski pritisci predstavljaju izazov za održivost postojećih sustava, niz reformi je neophodan za prilagodbu suvremenoj stvarnosti. Tako, primjerice, Milinković (1994) ukazuje na neminovnost reforme mirovinskog sustava u Hrvatskoj jer naglašava kako struktura aktivnosti stanovništva ukazuje na negativne trendove prvenstveno jer udio aktivnog stanovništva ostaje isti ili blago pada dok se istovremeno povećava broj osoba koje su uzdržavane.

U vidu reforme mirovinskog sustava, bitno je naglasiti kako to nije nimalo jednostavna zadaća koju nije moguće ostvariti u kratkom vremenskom razdoblju. Reforma obuhvaća ograničenje troškova te iz tog razloga predstavlja kompliciran proces koji je vremenski zahtjevan za provođenje (Otto, 2000). Mercer (2021) je u svome istraživanju obuhvatio 44 zemlje te je zaključio kako najbolje strukturiran mirovinski sustav ima Island, a kriteriji prema kojima se procjenjuje i analizira kvaliteta mirovinskog sustava su primjerenost iznosa mirovina te se ocjenjuje prikladnost mirovina za dugoročnu održivost i reguliranost mirovinskog sustava.

Tablica 6 Ocjena kvalitete mirovinskih sustava prema Merceru

ZEMLJA	OCJENA	ADEKVATNOST	ODRŽIVOST	INTEGRITET
ISLAND	84,7	85,8	83,8	84,4
NIZOZEMSKA	84,6	84,9	81,9	87,8
DANSKA	82,0	81,4	82,5	82,1
FINSKA	77,2	77,5	65,3	93,3
IRSKA	70,0	75,9	53,5	83,7
NJEMAČKA	67,9	80,5	44,3	80,9
FRANCUSKA	63,2	84,6	40,9	60,1
PORTUGAL	62,8	84,9	29,7	73,9
ŠPANJOLSKA	61,8	80,0	28,7	78,9
POLJSKA	57,5	59,5	45,4	71,2
ITALIJA	55,7	72,3	23,1	74,7

Izvor: izrada autorice prema podacima Mercera, raspoloživo na:

<https://www.mercer.com/content/dam/mercer/attachments/private/gl-2021-global-pension-index-mercer.pdf>, [pristupljeno: 24.7.2024.]

Mercer (2021) je u svome iscrpnom istraživanju obuhvatio 44 različitih zemalja sa svih kontinenata te je zaključio kako najbolje strukturiran mirovinski sustav ima Island, a kriteriji prema kojima se procjenjuje i analizira kvaliteta mirovinskog sustava su primjerenost iznosa mirovina te se ocjenjuje prikladnost mirovina za dugoročnu održivost i reguliranost mirovinskog sustava. Iz prikazane tablice je moguće vidjeti ocjene kvalitete mirovinskih sustava odabranih zemalja u rasponu od 0 pa do 100, prema četiri različita kriterija. Uočljivo je kako države kao što su Island i Nizozemska kvalitetan mirovinski sustav koji je dugoročno održiv. S druge strane, zemlje kao što su Italija i Poljska mogu predvidjeti probleme s učinkom demografskih promjena na mirovinski sustav.

7. UTJECAJ DEMOGRAFSKIH PROMJENA NA POTRŠNJU I ŠTEDNJU

Kao što je ranije istaknuto, u suvremenom društvu moguće je posvjedočiti stalnoj izloženosti strukturiranim i korjenitim promjenama u području demografskog kapitala. Jedan od najhitnijih izazova s kojima se suočavaju mirovinski sustavi je demografska promjena koju karakterizira produljenje životnog vijeka i smanjenje stope nataliteta. Ovaj fenomen rezultira starenjem stanovništva, pri čemu sve veći broj umirovljenika treba potporu sve manje radne snage. Naime, starenje stanovništva i istovremeno aktivno smanjivanje ukupnog broja stanovnika vrše dugotrajne posljedice na područjima nacionalne štednje i potrošnje, a o konkretnom djelovanju ovih trendova na gospodarstvo biti će više rečeno u daljnjem tekstu.

Povećanje dugovječnosti dodatno pogoršava ovaj problem. Kako ljudi žive dulje, više godina provode u mirovini, čime se povećava ukupni iznos mirovina isplaćenih po umirovljeniku. To dodatno financijski opterećuje mirovinske fondove, što otežava održavanje odgovarajuće razine financiranja bez značajnih prilagodbi poput povećanja dobi za umirovljenje ili povećanja stopa doprinosa. Moguće je uočiti kako smo u današnje vrijeme sve češće suočeni sa izjavama ekonomista i bankara kako starije stanovništvo uzrokuje slabljenje potražnje, povećanu razinu štednje i usporen rast kamatnih stopa. Prevedeno na jednostavan jezik, argumenti za navedenu tezu se očituju u činjenici da stariji stanovnici troše značajno manje od mlađih te također zbog svoje dobi ne mogu podizati dugoročne kredite. Isto tako, stariji su ljudi već zadovoljili svoje osnovne životne potrebe kao što su stanovanje (kupovina nekretnine) te su si omogućili trajna dobra. Upravo iz ovih razloga dolazi do povećanja štednje te se smanjuje potrošnja (Bjelanković, 2018). Kada se stanovništvo nalazi u funkciji potrošača, tada sustavno kreira proizvodnji sljedeće zahtjeve koji se odnose na:

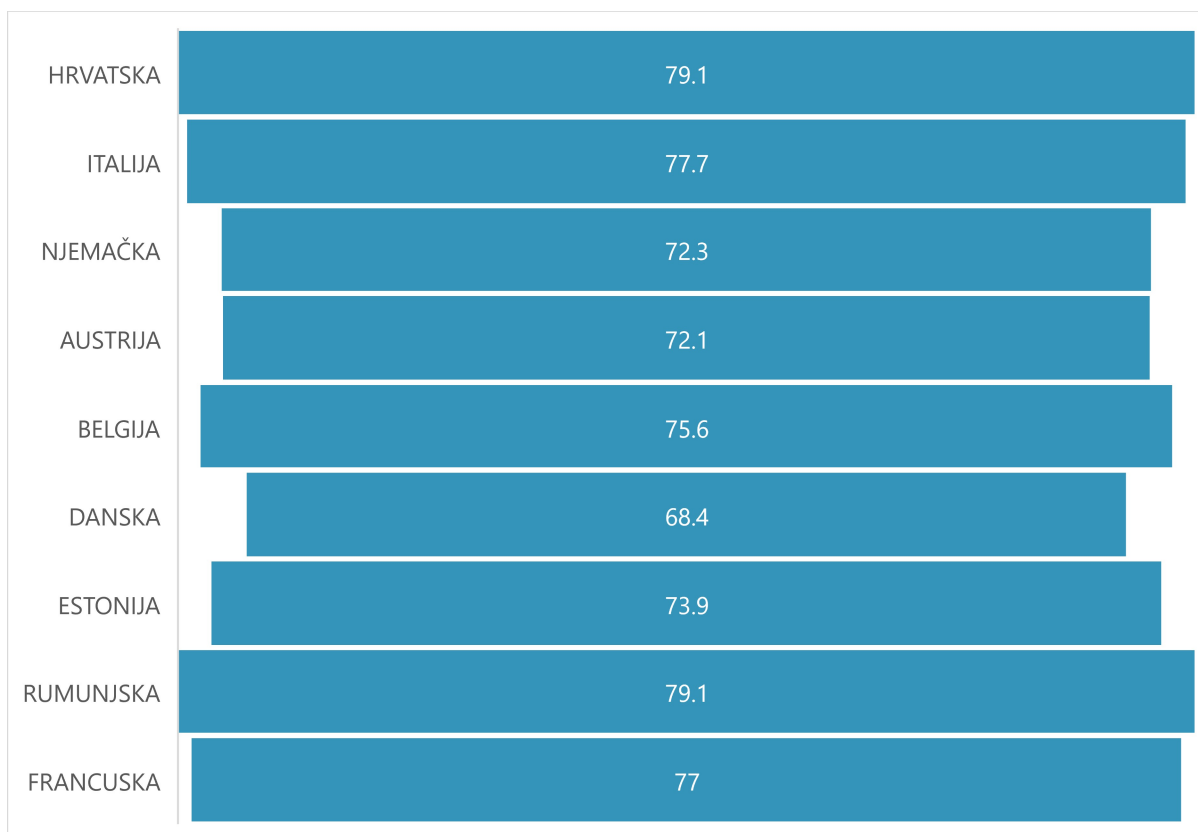
- određivanje demografskih okvira tržišta u pripadajućim razvojnim uvjetima,
- određivanje opsega proizvodne potrošnje, koja je nužna prilikom akumulacije osobne i zajedničke potrošnje,
- određivanje neophodnog okvira i strukture ukupne količine potrošnje i zadovoljavanja svih potreba (Miletić, 2018).

Miletić smatra (2018) kako rast broja stanovnika negativno utječe na štednju i ulaganja, ali je utjecaj beznačajan. S druge strane negativni utjecaj većeg udjela starijih osoba u ukupnom stanovništvu je važan u kontekstu štednje i ulaganja. Očekivano trajanje života vrši utjecaj na

štednju na pozitivan i vrlo značajan način, što u konačnici odražava snažno rastuću potrebu starijih ljudi za širenjem svoje potrošnje tijekom dužih godina života.

Bjelanković (2018) zaključuje kako demografske promjene u Hrvatskoj, ali i svijetu stvaraju opsežan pritisak na svakog pojedinca te ga potiču da sustavno kreira i osmisli plan svog cjeloživotnog obrazovanja, štednje i razvoja kako bi se mogao prilagođavati svim novonastalim promjenama. U ovom kontekstu, autor ukazuje na važnost edukacije, obrazovanja i stjecanja novih iskustava u skladu sa suvremenim svjetskim trendovima kako bi pojedinac u okolini bio što fleksibilniji. Poticanje većeg sudjelovanja radne snage, osobito među starijim radnicima i podzastupljenim skupinama, također može pomoći u ublažavanju utjecaja demografskih promjena. Osim toga, reforma imigracijskih politika kako bi se omogućila mlađa, raznolika radna snaga može pružiti kratkoročno olakšanje neravnoteži omjera ovisnosti.

Grafikon 11 Udio osobne potrošnje z BDP-u u 2023. godini za odabrane države Europske unije

Izvor: izrada autorice prema podacima Svjetske banke, raspoloživo na: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.TOTL.ZS?skipRedirection=true&view=map> , [pristupljeno:25.7.2024.]

Grafikon prikazuje udio osobne potrošnje u BDP-u u odabranim državama Europske unije, uključujući Hrvatsku. Prikazani grafikon je u kontekstu ovog diplomskog rada iznimno relevantan jer osobna potrošnja predstavlja jednu od najvećih komponenata agregatne potrošnje. Bitno je naglasiti kako osobna potrošnja ima najveći udio u cjelokupnom bruto domaćem proizvodu te uz druge sastavnice agregatne potrošnje vrši multiplikativni učinak na BDP, stoga se javlja značajna potreba za stalnim praćenjem oscilacija u osobnoj potrošnji kako bi se stvorila adekvatna ekonomska i socijalna politika u državi zemlje (Jurčić i Čeh-Časni, 2013).

U grafikonu je moguće uočiti kako osobna potrošnja u Hrvatskoj, ali i u većini država Europske unije predstavlja značajan udio u cjelokupnom BDP-u stoga je lako zaključiti kako demografske promjene, a ponajprije starenje stanovništva imaju izravnu poveznicu sa osobnom potrošnjom. Starenje stanovništva ima značajan utjecaj na osobnu potrošnju jer starije osobe se povlače iz radne snage te umirovljenjem imaju manje mjesečne prihode nego zaposlene osobe što utječe na smanjivanje osobne potrošnje.

Iz svega navedenog, moguće je zaključiti kako različitost u strukturiranosti stanovništva ima utjecaj na promjene u udjelu štednje i potrošnje. Kao što je već naglašeno, osobna potrošnja ima iznimno velik utjecaj na BDP i u skladu s tim, u interesu svake države trebalo bi biti da poveća svoju radnu snagu. Nadalje, istraživanja ukazuju na to kako su osobe koje pripadaju dobnoj skupini od 25 do 34 godine uglavnom sklone kupovini alkohola, kućanskih aparata, kozmetičkih proizvoda i odjeće i obuće. S druge strane, osobna potrošnja starijih osoba temelji se na kupovini zdravstvenih i medicinskih preparata (Wertheimer-Baletić, 1999).

U kontekstu utjecaja starenja stanovništva na štednju, ističe se nekoliko faza životnog ciklusa. Prvo je zastupljena faza koja se odnosi na razdoblje prije umirovljenja koja je obilježena većom razinom štednje jer tada ljudi nastoje akumulirati veću razinu sredstava kako bi imali dovoljno novca za sve svoje potrebe jednom kada više ne budu u statusu zaposlene osobe. Nakon ove faze, slijedi umirovljenje kada ljudi kreću trošiti dio svoje uštedevine i tada potrošnja može porasti zbog uvećanih potreba u vidu zdravstvene njege. Nadalje, u starijoj dobi dolazi do smanjenja prihoda, ljudima se smanjuje dohodak te se ujedno smanjuju njihove mogućnosti za štednju. Isto tako, starije je stanovništvo najčešće u velikoj mjeri opreznije i sklonije manjoj potrošnji zbog potencijalne nesigurnosti u vidu budućih troškova (Bloom, Canning i Fink, 2011).

8. RASPRAVA O KLJUČNIM IZAZOVIMA SVJETSKOG STANOVNIŠTVA

Svjetsko stanovništvo svakodnevno se suočava s nizom izazova koji su uvjetovani različitim gospodarskim, političkim i socijalnim čimbenicima. Navedeni izazovi često se isprepliću i stoga zahtijevaju pomnu analizu i visoko organizirane napore kako bi se osigurala što održivija budućnost za cjelokupno svjetsko stanovništvo.

Demografski izazovi javljaju se u svim zemljama članicama EU. Ljudi jednostavno žive dulje, što znači da provode više godina u mirovini. To povećava financijski teret za mirovinske sustave jer se naknade moraju isplaćivati kroz dulja razdoblja. Primjerice, neke se zemlje kontinuirano suočavaju sa kompleksnim izazovom pada nataliteta dok su u drugim zemljama u značajnoj mjeri prisutni problemi vezani uz pitanja stanovanja, obrazovanja te dugoročnih perspektiva za mlade generacije (IUS INFO, 2024). S većim brojem umirovljenika u odnosu na radno sposobno stanovništvo, manje je radnika koji bi uzdržavali svakog umirovljenika kroz doprinose, stavljaajući pritisak na mirovinske sheme tekućeg financiranja u kojima sadašnji radnici financiraju umirovljenike. Manji broj rođenih znači da će manje ljudi ući u radnu snagu u nadolazećim desetljećima, pogoršavajući problem omjera ovisnosti. To ograničava skup uplatitelja doprinosa u mirovinske sustave, dovodeći u pitanje održivost tih sustava. Nadalje, kako se očekivani životni vijek produžuje, ljudi mogu odlučiti ili biti zamoljeni da rade dulje kako bi osigurali odgovarajuću uštedevinu za mirovinu, što utječe na to kako i kada pojedinci koriste mirovinske fondove.

Jedan od najvećih problema je brzi rast svjetskog stanovništva, a predviđanja Ujedinjenih naroda ukazuju na to da će do sredine 21. stoljeća na svijetu biti više od deset milijardi ljudi. Ovakav porast broja stanovnika vrši direktan pritisak na distribuciju prirodnih resursa, ali i na infrastrukturu te davanje socijalnih i zdravstvenih usluga, što je posebno izraženo u onim zemljama koje imaju iznimno visoku stopu nataliteta. Neka od rješenja za ovaj problem mogu se pronaći u promociji obrazovanja, gdje se posebno ističe važnost ženskog obrazovanja u zemljama u razvoju (Ujedinjeni narodi, 2022). Nadalje, jedan od značajnih izazova s kojima se suočava svjetsko stanovništvo svakako se pronalazi u sve većim migracijama stanovništva u urbana područja što dovodi do pojave prenapučenosti u gradovima. Urbanizacija je pojam koji obuhvaća prostorno širenje gradova te stvaranje novih gradova uz istovremeno smanjivanje broja seoskih naselja te napuštanje sela i odlazak stanovništva u gradove (Hrvatska enciklopedija, 2013).

Urbanizacija je posebno intenzivna u nerazvijenim zemljama što uzrokuje rapidan porast broja stanovnika u gradovima uz istovremenu deagrarizaciju. Opisana pojava dovodi do problema koji se odnose na visok pritisak na urbanu infrastrukturu, stanovanje i javni prijevoz u gradskim područjima. Urbanizacija sa sobom donosi mnogobrojne negativne posljedice kao što su primjerice velika onečišćenja okoliša koja nastaju zbog industrije, velike uporabe motornih vozila, gradskog smoga i efekta staklenika. Također se javlja problem skladištenja komunalnog otpada, ali i vodoopskrbe velikog broja stanovništva. Nadalje, urbanizacija sa sobom donosi brojne probleme kao što su porast kriminala, agresije, socijalne neosjetljivosti i socijalne patologije kao što su alkoholizam, nasilje i druge ovisnosti, ali dolazi i do pogoršanja zdravstvene slike stanovništva naseljenog u gradovima uslijed onečišćenja okoliša te stresnog načina života (Cerić, 2022).

Migracije također predstavljaju kompleksan i višedimenzionalan izazov za cjelokupno svjetsko stanovništvo, a danas je njihova pojavnost sve učestalija zbog visoke razine globalizacije, ali i zbog utjecaja ratnih sukoba i političkih represija koje stanovništvo prisiljavaju na napuštanje svojih domova kako bi bolje prilike za život, rad i obrazovanje uspjeli pronaći u nekim drugim zemljama koje su bolje uređene i organizirane. Prilikom rješavanja problema migracija potrebna je globalna suradnja i solidarnost kako bi se migracijske politike uredile na siguran, održiv i human način. Sporazumi kao što je Globalni kompakt za sigurnu i regularnu migraciju omogućavaju zemljama uređen i siguran okvir koji podržava suradnju i integraciju u vidu konstruktivnog rješavanja opsežne problematike migracija (Global Compact for Migration, 2024).

Kao jedan od izazova, svakako je bitno spomenuti i važnost zdravlja globalnog stanovništva što se pokazalo iznimno važnim 2020. godine kada je svijet zahvatila pandemija virusa COVID 19. Upravo pojave kao što je bila ova ukazuju na neophodnost očuvanja globalnog zdravlja. Zarazne bolesti mogu u vrlo kratkom roku prijeći granica te zbog toga njihovo rješavanje zahtijeva brzu i učinkovitu međunarodnu suradnju i intervenciju kako bi se negativni ishodi što je više moguće reducirali (World Health Organisation, 2020). Osim toga, planovi s definiranim primanjima, koji obećavaju određenu isplatu nakon odlaska u mirovinu, posebno su osjetljivi na fluktuacije povrata ulaganja. Tijekom razdoblja pada gospodarstva, kao što je financijska kriza 2008., mirovinski fondovi često pate od smanjene vrijednosti imovine, što dovodi do nepokrivenih obveza. Ova situacija prisiljava mirovinske sustave da ili smanje naknade ili traže dodatna sredstva, često iz već opterećenih državnih proračuna.

Ipak, kao što je već ranije u diplomskom radu naglašeno, jedan od najznačajnijih problema je svakako starenje stanovništva, a prisutan je u velikoj mjeri na razini cijele EU. Na svjetskoj je razini u 20. stoljeću zabilježen najveći demografski porast u cijeloj povijesti čovječanstva, a stanovništvo Europe zabilježilo je najmanji porast u usporedbi s ostatkom svijeta. Naime, broj ljudi na zemlji se u prethodna tri desetljeća upeterostručio, primjerice stanovništvo Afrike i Južne Amerike se u navedenom vremenskom razdoblju uvećalo za čak deset puta. S druge strane, u istom se razdoblju stanovništvo europskog kontinenta nije ni udvostručilo. U današnjem svijetu gdje je globalizacija iznimno prisutan, ovakvi demografski trendovi imaju utjecaj na geopolitička kretanja. Naime, EU se u svijetu nametnula kao visoko razvijena organizacija koja je predvodnik u zaštiti ljudskih prava, ali i kao promicatelj održivog i zelenog razvoja uz promociju demokratskih načela i mira. Pojavnost demografskog oslabljenja Europe potencijalno može značiti svijet koji će funkcionirati prema drugačijim načelima te će se glas Europljana sve manje uvažavati (Vlada Republike Hrvatske, 2023).

9. ZAKLJUČAK

Demografska kretanja imaju iznimno važnu i neizbježnu ulogu u gospodarskom i socijalnom razvoju svake zemlje stoga je njihovo praćenje i analiziranje neizostavan aspekt gospodarskog sustava svake zemlje. Važnost demografskih karakteristika očituje se u njihovom dalekosežnom djelovanju na ekonomsko funkcioniranje svake zemlje jer stanovništvo predstavlja glavni resurs te bez participacije istoga nije moguće akumulirati strukturiran napredak zemlje u gospodarskom i društvenom segmentu. Kao jedan od glavnih demografskih problema ističe se starenje stanovništva koje vrši svojevrsni pritisak na održivost mirovinskog sustava i tržišta rada. Kako bi se uspjelo uspješno odgovoriti na ovaj specifičan i sveprisutan problem, potrebno je potaknuti reformu mirovinskog sustava kako bi se zadovoljile karakteristične potrebe starijeg stanovništva koje se najprije odnose na unaprjeđenje zdravstvenih i socijalnih usluge. Negativni demografski trendovi djeluju na negativna ekonomska kretanja, a u stvaranju poboljšanja u ovom aspektu temeljnu ulogu trebaju imati migracijske i populacijske politike koje u fokusu svog djelovanja trebaju imati ekonomski razvitak zemlje.

Demografska slika Hrvatske, ali i EU kroz posljednjih nekoliko desetljeća bilježi negativne trendove koji ostavljaju ekonomske posljedice u vidu pritiska na državni proračun, mirovinski sustav, potrošnju i štednju te bruto domaći proizvod. Kako bi se sve članice EU, pa tako i Hrvatska uspjele adekvatno prilagoditi novonastalim demografskim trendovima, potrebno je kreirati sustav politika koje će prosperitetno djelovati na održivi razvoj zemlje koji počiva na suvremenim i uravnoteženim pristupima u kreiranju politika. Na razini Hrvatske potrebna je dugoročna strategija stvaranja ekonomskog prosperiteta koja će stvoriti plodno tlo za postizanje demografske revitalizacije zemlje što će omogućiti adekvatnu redistribuciju resursa. Neodrživost sadašnjih mirovinskih sustava predstavlja značajan izazov koji zahtijeva hitnu pozornost. Rješavanjem demografskih, ekonomskih i pitanja povezanih s politikom, društva mogu razviti otporne mirovinske sustave koji mogu pružiti financijsku sigurnost budućim generacijama. Proaktivne reforme, uz spremnost na prilagodbu promjenjivim uvjetima, ključne su za postizanje održivih rješenja koja uravnotežuju potrebe sadašnjih i budućih umirovljenika.

Postepeno povećanje dobi za odlazak u mirovinu može pomoći u očuvanju financijskog zdravlja mirovinskih sustava smanjenjem broja godina u kojima se isplaćuju beneficije i povećanjem vremena u kojem ljudi doprinose sustavu. Primjena mirovina na temelju provjere imovinskog stanja, gdje se naknade prilagođavaju na temelju prihoda ili bogatstva, može

usmjeriti resurse prema onima kojima su najpotrebniji uz očuvanje sredstava. Poticanje privatne mirovinske štednje putem poreznih poticaja, doprinosa usklađenih s poslodavcem ili planova automatskog upisa može smanjiti buduće oslanjanje na javne mirovine. Takve mjere mogu pomoći pojedincima u stvaranju osobnih mirovinskih fondova koji nadopunjuju sve mirovine koje osigurava država ili poslodavac. Povećanje svijesti i razumijevanja o tome kako mirovinski sustavi funkcioniraju može dovesti do boljeg individualnog planiranja i veće potpore javnosti potrebnim reformama. Pružanje sredstava za financijsko obrazovanje može osnažiti pojedince da donose informirane odluke o svojoj mirovinskoj štednji. Nadalje, osiguravanje pristupa mirovinskim sustavima za poslovne radnike i radnike sa skraćenim radnim vremenom može pomoći u proširenju pokrivenosti. Politike za integraciju tih pojedinaca u formalne mirovinske programe mogu osigurati širu financijsku sigurnost. Nastavno na to, poticanje postupnog umirovljenja i rada s nepunim radnim vremenom za starije osobe može pomoći u održavanju stope sudjelovanja radne snage, olakšati prijelaz u mirovinu i smanjiti opterećenje mirovinskih sustava.

Ciljevi ekonomskog rasta Hrvatske trebaju se utemeljiti na korištenju suvremenih i inovativnih tehnologija koje će omogućiti uvećanje produktivnosti u postizanju ekonomskog razvoja. Na koncu ovog diplomskog rada, valja istaknuti kako su demografske promjene sustavno kreiraju višeslojnu problematiku u vidu ekonomskog razvoja određene zemlje. Demografskim promjenama potrebno je učinkovito upravljati kroz kontinuirano kreiranje prilagodljivih i proaktivnih politika koje će ublažiti negativne učinke demografskih promjena te će pozitivno djelovati na održiv gospodarski rast i razvoj. Ipak, za kraj ostaje možda i pretpostaviti kako će „starenje“ biti prepoznato kao prednost, a ne nužno nedostatak po gospodarstvo zemlje – primjerice, kroz razvoj posve novog (ili nadogradnju postojećeg) sustava socijalnih usluga, poduzetničkih inicijativa i ideja po pitanju „sive ekonomije“.

LITERATURA

1. Akrap, A., (2019). Stanovništvo u Hrvatskoj: Čimbenici silaznih trendova. *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 74(3), str. 335-349.
2. Ball, K., Berch, D.B., Helmers, K.F., Jobe, J.B., Leveck, M.D., Marsiske, M., Morris, J.N., Rebok, G.W., Smith, D.M., Tennstedt, S.L., Unverzagt, F.W. i Willis, S.L., (2002). 'Effects of Cognitive Training Interventions With Older Adults', *Journal of the American Medical Association*, 288(18), str. 2271-2281.
3. Bedenković, I., (2017). '(Ne)zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj'. *Mali Levijatan: studentski časopis za politologiju*, 4(1), str. 75-90. Dostupno na: <https://www.example.com> [Pristupljeno 20. srpnja 2024.]
4. Bejaković, P., (2018). 'Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika', *Ekonomski pregled: mjesečnik Hrvatskog društva ekonomista Zagreb*, 69(1), str. 73-83.
5. Bejaković, P., (2019). Uzroci poteškoća u mirovinskom sustavu i razlozi zašto treba očuvati kapitalizirano mirovinsko osiguranje u Hrvatskoj. *Revizija za socijalnu politiku*, 26(1).
6. Benić, Đ., (1995). 'Tržište rada - specifičnosti i utjecaj na privredni razvoj', *Ekonomska misao i praksa*, 4(2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/222048> [Pristupljeno 20. srpnja 2024.]
7. Bjelanković, (2018). Štednja i mirovina u labirintu demografskih promjena. ICAM.hr. Dostupno na: <https://icam.hr/blog/stednja-i-mirovina-u-labirintu-demografskih-promjena/> [Pristupljeno 01.08.2024].
8. Bloom, D.E., Canning, D. & Fink, G., (2011). Implications of population aging for economic growth. *Oxford Review of Economic Policy*, 26(4), pp.583-612.
9. Breznik, D., (1977). *Demografija: analiza, metodi i modeli*, Beograd: Institut društvenih nauka.
10. Campbell, C.R. i Brue, S.L., (1992). *Suvremena ekonomika rada*, McGraw-Hill, treće izdanje (prijevod MATE, Zagreb, 1993.).
11. Cerić, (2022). Posljedice urbanizacije. ABC Geografija. Dostupno na: <https://abcgeografija.com teme/posljedice-urbanizacije/> [Pristupljeno 5.8.2024].
12. CROSTAT, (2004). *Rezultati ankete o radnoj snazi – Hrvatska 2003-Europa 2003; 1244 Statistička izvješća*, Državni zavod za statistiku, Zagreb.

13. Čipin, I. i Međimurec, P., (2017). 'Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj', *Političke analize*, 8(31), str. 3-9.
14. Čipin, I. i Međimurec, P., (2024). *Demografski pojmovnik*. Zagreb: Središnji državni ured za demografiju i mlade.
15. Drvenkar, N., (2022). Što demografska neravnoteža znači za hrvatsko gospodarstvo? Međuovisnost stanovništva i ekonomskog rasta, u: *Demografske zamke i zagonetke, Europa u energetsom labirintu, Perspektive*, ISSN 1848-140X, 12(1-2), Zagrebačka inicijativa, Zaklada Konrad Adenauer.
16. Državni zavod za statistiku, (2023). 'Majčin dan', *Državni zavod za statistiku*, 12. svibnja. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/vijesti/majcin-dan/1542> [Pristupljeno 17. srpnja 2024.]
17. Državni zavod za statistiku, (2023). 'Statistički pregled: Prirodno kretanje stanovništva 2023.'. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58059> [Pristupljeno 17. srpnja 2024.]
18. European Commission, (2024). *The Impact of Demographic Change in Europe*. Dostupno na: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/impact-demographic-change-europe_hr [Pristupljeno 20. srpnja 2024.]
19. Eurostat, (2024). 'Population on 1 January'. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00010/default/table?lang=en&category=t_demo.t_demo_ind [Pristupljeno 20. srpnja 2024.]
20. Gelo, J., Akrap, A. i Čipin, I., (2005). *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20. stoljeća)*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
21. Glamuzina, M., (1996). 'Promjene u biološkoj i ekonomskoj strukturi stanovništva Južne Hrvatske (Dalmacije) od 1948. do 1991. godine', *Geoadria*, 1(1), str. 17-34. DOI: 10.15291/geoadria.571.
22. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024., Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/urbanizacija> [Pristupljeno 5.8.2024.]
23. Hrvatska gospodarska komora, dostupno na: <https://www.hgk.hr/> [Pristupljeno 14. kolovoza 2022.]

24. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, (2023). *Bilten: Prirodno kretanje stanovništva u 2022. godini*. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2023/11/Bilten-prirodno-kretanje-2022.-g..pdf> [Pristupljeno 17. srpnja 2024.]
25. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, (2024). Aktualna statistika za svibanj 2024: isplata u lipnju 2024. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/hr/aktualna-statistika-za-svibanj-2024-isplata-u-lipnju-2024/148> [Pristupljeno 20.07.2024.].
26. International Union for the Scientific Study of Population, (1958). *Multilingual Demographic Dictionary*. 1st edn. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
27. IUSinfo, (2024). Starenje stanovništva je najveći demografski izazov. Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/starenje-stanovnistva-je-najveci-demografski-izazov-57919> [Pristupljeno 5.8.2024].
28. Ivanda, K., (2017). Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8(31), str. 10-15.
29. Ivković, M., (2009). Osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju. *List studenata Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, No. 11.
30. Jones, L., (2015). *Demographic Analysis and Population Studies*. London: Sage Publications.
31. Jurčić, Ljubo; Čeh Časni, Anita, (2016). Osobna potrošnja u Hrvatskoj. U: Jurčić, Ljubo (ur.), Zbornik radova 24. tradicionalnog savjetovanja "Ekonomska politika Hrvatske u 2017. godini", Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista, str. 113-136.
32. Kuljanić Huzjak, M. (2018). 'Analiza obrazovne strukture u Republici Hrvatskoj', Diplomski rad, Sveučilište Sjever, Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:933531> citirano: 27.07.2024.,
33. Krugman, P., (2012). *Economics in the Crisis: Weekend Reading*. Dostupno na: <https://equitablegrowth.org/paul-krugman-2012-economics-in-the-crisis-weekend-reading/> [Pristupljeno 20.7.2024.]
34. Lajić, I., (2002). *Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća*. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/107364> [Pristupljeno 15.07.2024.]
35. Lamza Maronić, M. i Tokić, I., (2012). 'Utjecaj demografskih čimbenika na društvenoekonomski razvoj Hrvatske', *Ekonomski vjesnik*, 12(2), str. 266-268.
36. Malnar, A. i Malnar, D., (2019). 'Demographic issues in strategic policy documents of the Republic of Croatia', *Forum za sigurnosne studije*, 3(3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/236097> [Pristupljeno 15.07.2024.]

37. Mercer Cfa Institute, (2021). Global Pension Index. Dostupno na: <https://www.mercer.com/content/dam/mercer/attachments/private/gl-2021-globalpension-index-mercer.pdf> [Pristupljeno 10.07.2023].
38. Milinković, D., (1994). Demografska struktura i mirovinski sustav. *Revija za socijalnu politiku*, str. 141-149.
39. Nejašmić, I., (2005). *Demografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*. Zagreb: Školska knjiga Zagreb.
40. Nestić, D., (2008). Starenje stanovništva i financiranje mirovine u Hrvatskoj. *Ekonomski institut Zagreb*.
41. Obadić, A. i Smolić, Š., (2007). Ekonomske i socijalne posljedice starenja stanovništva. *Ekonomska istraživanja*, Vol. 21, No. 2. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/59980> [Pristupljeno 25.7.2024]
42. Obadić, A. i Tica, J., (2016). *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb.
43. Otto, K., (2000). Javne financije u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za javne financije.
44. Poston, D.L. Jr. and Bouvier, L.F., (2010). *Population and Society: An Introduction to Demography*. New York: Cambridge University Press.
45. Puljiz, V., (2012). Hrvatski mirovinski sustav u Europskom kontekstu; Hrvatska u EU: kako dalje?, Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, str. 295-317.
46. Raštegorec, B., (2017). 'Demografski trendovi i njihov utjecaj na ekonomiju Republike Hrvatske', Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:575687> [Pristupljeno 5.08.2024.]
47. Skupnjak-Kapić, S., (2008). Globalni migracijski trendovi i međunarodna iskustva u provođenju useljeničkih politika. Međunarodna konferencija „Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva“, Zbornik radova, Zagreb, HGK.
48. Slavić, M., (2023). Utjecaj demografskih trendova na tržište rada, potrošnju i štednju u Republici Hrvatskoj. Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet. Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:227953> [Pristupljeno 14.07.2024].
49. Smith, A., (2020). Labor Market: Definition, Components, and Examples, *Investopedia*. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/l/labor-market.asp> [Pristupljeno 20.07.2024.]
50. Smith, J., (2010). *Introduction to Demography*. New York: Academic Press.

51. Smith, J., (2023). 'Natural Population Movements: Trends and Implications', *Population Studies Journal*. Dostupno na: <https://www.populationstudiesjournal.com/natural-population-movements> [Pristupljeno 17.07.2024.]
52. Šošić, V., (2005). *Siromaštvo i politike na tržištu rada u Hrvatskoj*. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/8867> [Pristupljeno 10.07.2024.]
53. Tichy, G., (2008). 'The economic consequences of demographic change: Its impact on growth, investment and the capital stock', *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 5(1). <https://doi.org/10.4337/ejeep.2008.01.09>
54. Turk, I. i Jovanić, M., (2017). 'Starenje stanovništva u srednjim gradovima u Hrvatskoj, 1971.-2011.', *Političke analize*, 8(31), str. 33-40.
55. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, (2022). *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. Dostupno na: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf [Pristupljeno 26. srpnja 2024].
56. United Nations, Global Compact for Migration. Dostupno na: <https://refugeesmigrants.un.org/migration-compact> [Pristupljeno 5.8.2024].
57. University of Southampton, (2012). Women are starting families later in life because they are spending longer in education. *ScienceDaily*. Dostupno na: www.sciencedaily.com/releases/2012/09/120910082258.htm [Pristupljeno 17. srpnja 2024.]
58. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14).
59. Vlada Republike Hrvatske, (2024). Demografija je ključno pitanje za opstanak hrvatskoga naroda. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/demografija-je-kljucno-pitanje-za-opstanak-hrvatskoga-naroda/40552?lang=hr> [Pristupljeno 5.8.2024].
60. Vlada Republike Hrvatske, (2024). 'Plenković: BDP raste već 13. kvartal zaredom, uz rast plaća, najveći broj zaposlenih i najmanji broj nezaposlenih ikada', *Vlada Republike Hrvatske*. Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/plenkovic-bdp-raste-vec-13-kvartal-zaredom-uz-rast-placa-najveci-broj-zaposlenih-i-najmanji-broj-nezaposlenih-ikada/42497> [Pristupljeno 16. srpnja 2024.]
61. Vranješ-Šoljan, B., (2009). Stanovništvo Banske Hrvatske. Demografska slika Banske Hrvatske u kontekstu društveno-povijesnih promjena od 1850. do 1910. godine. *Ekonomska i ekohistorija*, Vol. V, Broj 5, str. 226-261. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/file/78205> [Pristupljeno 25. lipnja 2017.]

62. Vukorepa, I., (2012). Mirovinski sustavi – Kapitalno financiranje kao čimbenik socijalne sigurnosti. Zagreb: Sveučilišna tiskara d.o.o.
63. Wertheimer-Baletić, A., (1999). *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb: Mate.
64. World Health Organization, (2020). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Dostupno na: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> [Pristupljeno 26.07.2024].
65. Zakon o mirovinskom osiguranju. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/91/Zakon-o-mirovinskom-osiguranju> [Pristupljeno 16.07.2024].
66. Živić, D., (2007). 'Nacionalna populacijska politika', *Revija za socijalnu politiku*, 14(2), str. 261-264. Dostupno na: <https://doi.org/10.3935/rsp.v14i2.699>.

POPIS TABLICA

Tablica 1 Prosječna dob stanovništva Hrvatske i indeks starenja u razdoblju od 2005. do 2021. godine	14
Tablica 2 Radno sposobno stanovništvo prema dobnim skupinama za razdoblje od 2018. do 2021. godine (u tisućama)	16
Tablica 3 Vanjska migracija stanovništva prema dobnoj skupini u 2020. godini.....	24
Tablica 4 Radno sposobno stanovništvo u Republici Hrvatskoj prema aktivnosti i spolu od 2017. do 2020.....	33
Tablica 5 Slika Europskog tržišta rada koja uključuje podatke o zaposlenosti i nezaposlenosti za razdoblje od 2008. do 2015. godine	34
Tablica 6 Ocjena kvalitete mirovinskih sustava prema Merceru	40

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1 Opće kretanje stanovništva Republike Hrvatske u vremenskom razdoblju od 1957. do 2021. godine	10
Grafikon 2 Prikaz dobne strukture stanovništva Hrvatske prema popisu stanovništva iz 2021. godine	12
Grafikon 3 Stanovništvo starosne dobi od 15 i više godina prema najvišoj završenoj razini obrazovanja, prema popisima stanovništva 1961. – 2021. godine.....	18
Grafikon 4 Prikaz prirodnog kretanja stanovništva Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2022. godine	20
Grafikon 5 Prosječna dob majke u Hrvatskoj prilikom prvog poroda, razdoblje od 1971. do 2021. godine	21
Grafikon 6 Prikaz vanjskih migracija u Hrvatskoj u razdoblju od 2001. do 2022. godine.....	23
Grafikon 7 Hrvatski državljani odseljeni u inozemstvo u 2016. godini prema zemlji u koju su odselili	25
Grafikon 8 Udio stanovništva koje pripada dobnoj skupini od 65 do 79 godina za odabrane zemlje EU u razdoblju od 2022. i 2023. godine.....	27
Grafikon 9 Ukupna stopa fertiliteta za odabrane zemlje EU u razdoblju od 2021. do 2022. godine	28
Grafikon 10 Odnos broja korisnika mirovina i osiguranika u lipnju 2024. godine	38
Grafikon 11 Udio osobne potrošnje z BDP-u u 2023. godini za odabrane države Europske unije	42

POPIS SLIKA

Slika 1 Projekcija dobno spolne piramide Hrvatske za 2051. godinu..... 13